

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Mevdudi

Cebir ve Kader Problemi

Hilal Yayınları

Giriş

Cebir Ve Kader Probleminin İçyüzü

İhtiyar Ve İztırâr (Yetki Ve Yetkisizlik) İn İlk Etkisi

Cebir Ve Kader Probleminin Çıkış Noktası

Metafizik Görüş

Felsefenin Başarısızlığı

Fizik Görüşü

Fen Ve Bilimin Başarısızlığı

Ahlaki Görüş

Ahlâk Biliminin Başarısızlığı

Tanrıbilimsel Görüş

Doğru İslamî Görüş

İslâm İlâhiyatçılarının Mezhepleri

Kadercilerin İnancı

Kadercilerin Kur'an'dan Sundukları Deliller

Cebirci Görüş

Cebirlerin Kur'an'dan Sundukları Deliller

Tanrıbilimcilerin Başarısızlığı

Meselenin Tetkiki

Kur'an'm Metafizik Veya Doğaüstü İşleri Belirtmekteki Asıl Amacı

Kaza Ve Kader Meselesinin Anlatılmasının Amacı

Pratik Hayatta Kader İnancının Yararları

Çelişkinin Analizi

1) Tüm İşlerin Allah-ü Teala'ya Bağlanması

2) İyi Fiilin, Kula Bağlanması

3) İyi Fiilin Kula Bağlanması

4) Kötü Fiilin Allah'a Bağlanması

5) Kötü Fiilin Şeytan'a Bağlanması

6) Kötü Fiilin Kullara Maledilmesi

7) Hayrın Başlangıcı İnsandan Ve Tamamlanması Allah'tandır

8) Şerrin başlangıcı insandan, tamamlanması da Allah'tandır

9) İnsanın Kendi Günahının Sorumluluğunu Allah'a Yükleyip Kurtulmaya

Çalışırken

Yalanlanmıştır

10) Ve Ne Zaman Ki İnsan Her Şeyi Kendine Mal Etmeye Çalıştı Ve "Takdir-İ

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

İlâhîyi

İnkâr Etti, O Zaman Da Yalanlandı
Gerçeğin Üzerindeki Örtünün Kaldırılması
Mahlûkat Veya Yaratıklarda İnsanın Seçkin Konumu
Hidâyet Ve Dalâlet
Adalet, Ceza Ve Ödül
Cebir Ve Kader

Giriş

Bu küçük kitabın meydana geliş nedeni, 1352 Hicri (1933) de benim Tercüman-üi Kur'an

dergisini henüz yeni yayınlamaya başlamışken bir zâtın1 bana uzun bir mektup yazarak,

Kur'an-ı Kerim'i okurken cebir ve kader meselesiyle ilgili ortaya çıkan sorunların çözümü için

ricada bulunmasıdır. Ona göre bazı ayetler cebriyeti vurgularken bazıları da ka-deriyete

ağırlık veriyor ve bu iki tür ayetler arasında öyle bir çelişki görülüyordu ki, kolay kolay

ortadan kaldırılamazdı. Ben bu mektubu olduğu gibi dergimde yayınladım ve buna cevap

olarak ayrıntılı bir yazı yazdım. İşte bu mektupta sorulan sorular ve verilen cevaplar şimdi bir

kitap haline getirilmiştir. Mektupta şöyle deniliyordu:

"İnsanın ödüle ve cezaya tabi olması zaten fiil ve hareketlerinin iradesine ve niyetine bağlı

olmasını ve bu irade ve niyeti üzerine başka bir gücün tasarrufunun olmamasını gerektiriyor.

Kur'an-ı Kerimin tüm öğretilerinin özü zâten, insanın amellerinden sorumlu olarak sorguya

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

tabi tutulması, dalalet ve hidayet, azap ve sevap, nikbet ve servet, musibet ve rahatlık gibi,

dünya ve âhiret tartılarında tartılmaları ve bunun için bazı özel ilke ve kriterlerin olmasıdır.

Ancak, Kur'an'ın bazı ayetlerinden de insan iradesinin, İlâhi iradeye tabi olması anlamı da

çıkılmaktadır.

Örneğin, dalalet ve hidayet konusunda bazı açık ve net ayetler bulunmaktadır. Bunlarda nur

ve zulmet, iman ve küfr, hidayet ve dalalet yollarını seçmenin insanın kendi irade ve çabasına

bağlı olduğu kaydedilmiştir:

"Gerçekten biz ona yol gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör." (Ei-insan: 3)

"Ona her iki yolu gösterdik" (B-Beled: 10)

"Bizim yolumuzda mücadele edenleri doğru yolumuza hidayet ederiz" (Ei-Ankebût 69)

"İsteyen iman etsin, dileyen iman etmesin" (Ei-Kehf: 29)

Diğer tarafta öyle âyetler var ki, onlarda bu şeylerin İlâhi iradeye bağlı olduğu açıklanmıştır.

Örneğin:

"Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirir."

(İbrahim: 4)

"Allah istemedikçe iman edecekdeğidir"(Ei-Enam: 111)

"İsteyen ondan öğüt alabilir" (El-Müddesir: 55)

"O Kur'an, bütün âlemlere bir öğüttür. Sizden, doğru yolda gitmek isteyenler için" (Et-Tekvin

27-28)

Görüldüğü gibi, yukarıdaki ayetlerde insan iradesinin Kur'an'dan hidayet alması istenmiştir.

Bununla birlikte aşağıdaki âyetlerde ise insan iradesine pranga vurulmuş ve Allah'ın iradesine

tabi tutulmuştur:

"Allah istemedikçe, öğüt alamazsınız" (Müddessir: 56)

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

"Allah istemedikçe bir şey isteyemezsiniz" {Ei-insan: 30) Sapıklık için şöyle bir kuraldan

bahsedilmektedir: "Bununla (Kur'anla) birçoklarını dalalet'e düşürür" (Ei-Bs-ki Allı

"Allah zâlimleri dalâlete düşürür" (İbrahim: 27)

Hayır; Allah, inkarları dolayısıyla ona (Kalplerine) mühür

Vurmuştur." (Nisa: 155)

"Allah onların kalplerini, anlamaz bir kavim oldukları için hakkı kabulden çevirmiştir." (Et-

Tevbe: 127)

Ve hidayet için şu şartlar açıklanmıştır:

"Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayınca

kadar onları saptıracak değildir." {Tevbe: 115)

"Allah dilediğini saptırır kendisine yönelenide doğru yola İletir" (Er-Ra'd: 27)

"Bizim yolumuzda mücadele edenleri doğru yolumuza | hidayet ederiz."

{Ei-Ankebût: 69)

"Doğru yolu bulanlara gelince Allah onların hidayetlerini arttırır ve sakınmalarını sağlar."

(Muhammed: 17)

Buna benzer başka Kur'an ayetleri bulmakla birlikte bazı ayetler var ki, bunlarda herhangi bir

şart ileri sürülmeden dalâlet ve sapıklığın Allah'ın iradesine veya fazlına tabi olduğu

açıklanmıştır. Örneğin:

"Allah kimi isterse dalâlete sevk eder, kimi isterse hidâyete erdirir" (İbrahim: 4)

"Allah istemedikçe, siz bir şey isteyemezsiniz."

Aynı şekilde, azap ve mağfiret konusunda bazı açık ve net kurallar belirlenmiştir:

"Bir zerre kadar ağırlıkta hayır işleyen onu (mükâfatını) görür" (Ez-zızzât: 7)

* aİiı Lûİ^j

"Allah her şahsı ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef

kılar." (El-Bakara: 286}

"Salih amel işleyen, kendi lehine; kötülük eden de ken di aleyhine fenalık eder."

(Ei-Casiye:

15)

Diğer tarafta Kur'an'da şöyle denilmektedir:

"O dilediğini bağışlar, dilediğini azaplandır" (Âl-i İmran:129)

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Yani azap ve mağfiret de İlâhi iradeye tabidir. Mağfiretle ilgili denilebilir ki, Allahü Teala, er-

hamer'râhimin (merhamet edicilerin en merhametlisidir) kendi rahmetiyle günahkârları

bağışlayabilir. Ama "*&* ja Oöm (O dilediğini bağışlar dilediğini azaplandırır)nin bu tevili

zordur. En fazla diyebiliriz ki, Yüce Allah günahkârlardan bazısını bağışlar ve bazısını

azaplandırır, ancak tüm âyetin karinesi bunu kuvvetlice kanıtlamamaktadır. Yoksulluk ve sefalet varlık ve servet hakkında Kur'an-ı Kerim'de geçmiş milletlerle ilgili tarihi

kayıtlar da şu ilke teyid edilmiştir: İkbâl, tantana ve şöhret aslında iman ve takva, dürüst bir

hayat, sâlih amel ve doğa yasalarına uymaya bağlıdır ve buna aykırı davrananlara felaket,

âfet, sefalet, zillet ve İlâhi gazap inmektedir. Nitekim şöyle buyurul-maktadır: "Eğer onlar Tevrat ve İncil hükümlerini ve Rabbleri tarafından kendilerine inzal olunan şeyleri

dosdoğru tutsalardı (tatbik etselerdi) üstlerinden ve ayaklarının altından yerlerdi (Her taraftan

Allah'ın nimetlerine gark olurlardı.)" (El-Maide: 66)

Ancak öte yandan, Kurfan-ı Kerim 'de şöyle âyetler de vardır:

"Allah dilediğine hesapsız nızık verir." (El -Bakara: 212)

"Allah dilediğine rızkını bollaştırır." (Rad: 26)

"Dilediğini aziz ve dilediğini zelil eylersin." (âi-i imran: 26) Sıkıntılar ve rahatlıkla ilgili de açık

buyruklar vardır:

"Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizin kazandığı yüzündendir." (Eş-Şum: 30)

Ancak diğer tarafta şu âyet de vardır:

"Eğer onlara bir bir iyilik dokunsa: "Bu, Allah katından-dır" derler. Eğer onlara bir fenalık

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

dokunsa: 'Bu senin yüzündendir" derler. De ki: Hepsi Allah'tandır." (En-Nisa: 78)

Ancak bunun yanı sıra başka bir âyette şöyle denilmiştir:

"Sana gelen her iyilik Allah'tandır. Sana isabet eden her kötülük kendindendir."

(En-Nisa: 79)

Kur'an-i Hakim'den sonra hadislerle baktığımızda, bunların birçoğunun insanın çaresiz ve

yetkisiz olduğunu gösterdiğini görürüz. Örneğin:

"Eğer bir dağın yerinden oynadığını duyarsanız, onun öyle olduğunu doğmayabilirsiniz; ama

bir kişinin kendi huyundan farklı davrandığını duyarsanız, bunu hiç doğrulama-yın, çünkü bir

kişi ancak kendi hamuruna göre yapılır,"

"Kalpler Allah'ın iki parmakları arasındadır; onları dilediği şekilde değiştirir."

Ya da, bir hadis-i şerifte şöyle denilmiştir:

"İnsanlar da yaratılmıştır, bunlardan bazıları Müslüman yapılmıştır."

Ben bu itirazları buraya biraz özetle ama aynen aktardım. Şüphesiz, takdir veya kader

meselesi dünyada dinler doğduğundan beri vardır ve şimdiye kadar kesin bir çözüme

kavuşmamıştır. Her din bununla ilgili olarak birşeyler söylemiştir, ama ifrat ve tefritte. Eğer

Hindistan'da ve Yunanistan'da yeniden doğuş (re-enkarnasyon) ve hayat veya kader çizgisi

insanı tamamen çaresiz ve yetkisiz hale getirmişse, İran'ın ateş ocaklarında da Tanrı adeta

gereksiz veya yararsız bir varlığa dönüşmüştür. Batılı filozofların bir bölümü Yaradan'ı bir

saat yapımcısı düzeyine indirgemıştır ve onlara göre bu yapımcı, saati yaptıktan ve ilke ve

kurallarını getirdikten sonra işe yaramaz bir organ haline gelmiştir. Bizde de cebir ve kaderle

ilgili tartışmalar hiddet ve şiddetten uzak değildir. Gayet tabii ki, nazarî açıdan

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

terazinin iki

yanında bulunan iman ve akıl arasında bir denge kurmak hayli zordur, ama bunu kendi haline

bırakmak da mümkün değildir. Gerçi benim görüşüme göre kaza ve kader imanının bir parçası

değildir ve sadece tartışılan bir konu niteliğindedir; ancak bazı itirazcılara göre Kur'an-i

Kerim'in ayetlerinde görünürde bir çelişki bulunduğu için bunu ciddi olarak ele almalıyız.

Mesele her ne kadar çok eski ve lehine ve aleyhine birçok şey yazılmışsa da, Bu devirde mey

ayrı, kadeh ayrı, Cem ayrı olduğu için çağımızın istidlal ve istinbat sonuçlarına (tartışma

yöntemlerine) göre bu konunun ele alınması gerekmektedir."

Bu kitapçık ilk önce yukarıdaki mektuba cevap olarak kaleme alınmıştı ve bunun amacı,

Kur'an-i Hakim 'in bazı ayetleri arasında görünürde görülen çelişkiye son vermektir. Ancak bu

vesile ile tartışılan konular, felsefe, etik, sosyal bilimler ve diğer bilim dallarında cebir ve

kader meselesiyle karşılaşan herkese düğümün çözümünde yardımcı olabilir. İşte bu yarar

göz önünde bulundurularak bu risale şimdi bir kitap olarak yayımlanmaktadır. Bunun sonuna,

meselenin daha da açıklık kazanması içinde başka bir makalemi ilave olarak ekliyorum.²

Cebir Ve Kader Probleminin İçyüzü

Sorulan soruyu cevaplamak için aslında şu kadar söylemek kâfidir ki, Kur'an-ı Kerim

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

ayetlerinin uygulama nedenleri anlatılarak görünürdeki çelişkilere son verilebilir. Ancak bu

uygulama nedenleri ve biçimleri anlatılırken bazı noktala-ın ayrıntılı biçimde ve açık olarak

anlatılmaması halinde, asıl meseleyi anlatmak zorlaşabilir. O nedenle, Kur'an-ı Kerim'in

buyruklarını ele almadan önce cebir ve kader meselesinin asıl mahiyeti ve ilgili noktalara göz

atmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz. 3

İhtiyar Ve İztırâr (Yetki Ve Yetkisizlik) İn İlk Etkisi

Herkes, hiç düşünüp taşınmadan sırf vicdanen, insanın kendi iradesine bağlı fiil ve

hareketlerinde özgür olduğunu, kendi irade ve yetkisiyle yaptığı hareketler için kendisinin

sorumlu ve yükümlü olduğunu, iyi davranış ve karakterleri için övgüye ve ödüle layık, kötü

hareketlerinden dolayı da kınama ve cezalandırılmaya tabi olduğunu sanmaktadır. Bu sade ve

vicdanî düşünce ve kavramda insanın kendi iyi düşündüğü ve bildiği hareketlerinde bir dış

veya iç güç nedeniyle mecbur ve çaresiz kaldığı, konusunda en ufak bir kuşku bulunmaz.

Nerede fiilen mecburiyet ve çaresizlik etkileri görülüyorsa, orada irade veya ihtiyar yerine

ıztırar ve çaresizlik hükmü veriliveriyor. Bu noktada insanın sorumluluk ve yükümlüğünün

olmadığı, dolayısıyla övgü ve ödül veya kınama ve cezaya da yer olmadığı kanısına

varılıyor ve bu gibi durumlarda, insanın iyi veya kötü olması hakkında karar vermeye

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

elverişli

olmadığı düşünölüyor. Bir kişi başka birine taş attığı veya küfür ettiğı zaman onun bu

hareketi başka bir gücün cebriyle yaptığı hiç düşünölmez ve mağdur kişi, onu bu

hareketinden sorumlu tutup aynı şekilde taş ve küfürle karşılık veriyor. Ancak taş atan ve

küfreden kişinin akli dengesi bozuk ve kendisi deli divane ise, kimse onun bu hareketi kasten

yaptığını söylemiyor, onun zavallı ve çaresiz biri olduğunu belirterek hareketinden dolayı

cezalandırmıyor ve affediyor.

İşte önceden zihnimizde olan bu yetkili ihtiyarı, gayri ihtiyari, yetkisiz, iradeli ve iradesiz

hareketlerin farkıyla ilgili kavram, bizim insanın iyi ve kötü oluşu ve ceza veya ödölle layık

kılınması için belirlemiş olduğumuz ölçülerin temelini oluşturmaktadır. Biz bir çocuğun veya

delinin çıplak dolaşmasını kınamayız, ancak yetişkin, akli başında bir kişinin çırılçıplak

dolaşmasını nefretle kınarız. Bir kişinin yüzü çirkin-se, ondan tiksinnmeyiz, ona kötü

bakmayız, ama yüzü gözü yerinde ve düzgün olan birinin bize yüzünü gözünü oynatmasından

hoşlanmayız. Ateşi yüksek kendinden geçmiş bir hastanın saçma sapan şeyler söylemeye ve

sayıklamaya başlayınca, onu suçlamayız; ama akli ve bilinci yerinde olan biri böyle şeyler

söylemeye başlayınca, onu kınarız. Gözü görmeyen bir kişi, başkasının eşyasını eline alırsa,

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

ona hırsızlık suçlamasında bulunmayız, ama gözü gören biri aynı hareket yaparsa, onu

yakalar cezalandırınız. Bir kişi, herhangi bir baskı yüzünden hayırlı bir iş yaparsa herhangi bir

övgüye layık görülmez, ama herhangi bir baskıya uğramadan iyi bir iş yaparsa onu herkes

metheder. Bir çocuk günah işlemezse iyi ve temiz olduğu söylenmez, ama bir genç sâlih amel

işlese, onun iyi olduğu söylenir. Bunun nedeni, bizim görünürdeki koşullar ve durumlara

bakarak insanın bazı fiillerinde özgür bazılarında mecbur olduğunu düşünmemiz-dir. Ayrıca,

vicdanen sorumluluk ve hesap verme ve buna bağlı olarak övgü ve kınama ile ceza ve ödül

hakkının, ıztırâ-rî fiiler değil, ihtiyarî fiillerden doğduğu görüşünü de taşırız. 4

Cebir Ve Kader Probleminin Çıkış Noktası

Ne var ki, insan biraz düşünüp taşınıncaya ve görülenlerin altındaki, gerçekleri öğrenmeye

çalışınca, kendisinin aslında sandığı kadar özgür, güçlü ve yetkili olmadığını, yüzeysel

olarak kendi mecburiyeti ve çaresizliği için koyduğu sınırların aslında çok geniş olduğunu

görür. İşte cebir ve kader meselesinin çıkış noktası budur. Bu meselenin temeli şu sorular

üzerine bina edilmiştir:

1. İnsan kendi amelleri veya hareketleri bakımından tamamen mecbur mudur, yoksa belli bir

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

özgürlüğe mi sahiptir?

2. İnsanı mecbur eden yahut özgürlüğünü kısıtlayan güç hangisidir ve insanın hayatını ne

kadar etkilemektedir?

3. Eğer insan çaresiz, yetkisiz ve mecbur ise, fiil ve hareketlerinin sorumluluğu,

değerlendirilmesi ve ahlâk kavramlarımızın dayandığı ve toplumsal düzenimizin iyiliği ve

doğru gelişmesiyle refahının garantileri olduğu övgü ve kınama ile ödül ve cezanın tahakkuk

kuralı hangi temele dayanacaktır?

Dünyanın düşünür ve filozofları bu soruları çeşitli yönlerden ele almış, bunların

cevaplanması ve sorunların çözülmesi için çeşitli yöntem ve yollar benimsemiş ve de-

ğişik delil ve kanıtlara dayanarak değişik ideoloji ve görüşler geliştirmiştir. Bu hususta bilim

adamları ve araştırmacıların o kadar çok yazılan, incelemeleri ve aralarındaki görüş ayrılıkları

o kadar çoktur ki, bunları tek tek tartışmak çok zordur, ancak ilke olarak biz bunları dört

sınıfa ayırabiliriz:

1) Bu meseleye metafizik açıdan yaklaşanlar

2) Bu meseleye fizik veya doğa açısından yaklaşanlar

3) Bu meseleye ahlâkî açıdan bakanlar

4) Bu meseleye dinî açıdan yaklaşanlar

Gelin bu değişik yönlerden değişik grupların bu meseleye nasıl baktıklarını, bahis ve istidlalin

hangi yollarını benimsediklerini ve en son, hangi sonuca vardıklarını görelim. 5

Metafizik Görüş

Metafizik veya fizikötesinde cebir ve kader meselesi iki yönüyle ele alınır:

1) Doğadan kastımız, herhangi bir fiilinin meydana geldiği veya gelmediği varlıktır,

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

başka bir

deyişle, bu varlık herhangi bir İş yapabilir veya yapmayabilir. Doğanın bu tanımını kabul

etmemizden sonra şu soru aklımıza gelir: Fiili terk etmenin veya tercih etmenin yahut bunun

kuvveden fiile geçmesinin bir nedeni var mıdır, yoksa yok mudur? Bu tercih veya hareketin

bir nedeni yoksa müreccihsiz tercih veya müsebbipsiz sebep gibi bir durum ortaya çıkar ki,

bu akla ve mantığa aykırı bir şeydir. Ve eğer bunun için bir müreccih veya sebep

gerekiyorsa, o kimdir? Cebirciler veya cebir görüşünü savunanlar diyorlar ki, müreccih,

insanın elinde olmayan neden, etken ve sonuçlardır. Bunlar ister kendisine Tanrı, illet-ül alil,

müsebbib-ül esbâb, doğa yasası veya başka bir şey denilen üstün bir güçtür. Kaderciler veya

kadere inananlar bunun insanın kendi iradesi olduğunu savunurlar. Cebircilerin inanışına göre

hayır ve şerrin mercii veya kaynağı Allah'ın zâtıdır; insanlar salt madde veya nebat gibidir ve

insanın hiçbir sorumluluğu yoktur. Kadercilere bakarsak, insan iradesinin Allah'ın yaratma ve

ibda dairesinin dışında yaratılmamış veya gayri mahlûk başka bir şey olduğuna inanmamız

gerektir. Zira, insanın iradesinin yaratıcısı Allah değilse, insan da onun yaratıcısı değildir;

şöyle ki, insanın kendisi .Allah'ın mahlûku ve eseridir ve dolayısıyla bir mahlûkun iradesinin

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

gayri mahlûk olması gerekir ki, bu kabul edilmez bir husustur.

2) Akılcı kanıtlar gösteriyor kî, evrenin yaratıcısının "alîm" (bilgili) ve "mürîd" (irade sahibi)

olması şarttır. Zira, bir yaratıcı veya sanatkâr yapmak ve yaratmak istediği şeyi bilmiyorsa

veya onunla ilgili bir tasan yapamıyorsa, bir yaratıcı veya sanatkâr değildir. Bu kurala göre

şunu kabul etmemiz gerekiyor ki, evrende olup bitenleri Allah önceden biliyordu ve buna

niyetlenmişti. Şimdi eğer Allah falanca şahsın falan saatte veya zaman diliminde falanca fiili

işleyeceğini biliyorsa, o fiilin o şahıs tarafından o zaman işlenmesi r şarttır. Çünkü böyle

olmazsa, Allah'ın bilgisinin doğru olmadığını kabul etmek lazım gelir ki, bu zor bir şeydir.

Aynı şekilde Allah'ın iradesi belli bir zamanda belli bir kişi tarafından belli bir fiilin işlenmesi

yönünde ise bu irade gerçekleşmelidir. Aksi takdirde İlâhi iradenin batıl olması gerekir. Bu

istidlalden hareketle cebirciler şu sonucu çıkarır: Vacib-ül vücud olmayan ihtiyarî fiil, hiçbir

şeyde mütehakkık değildir; geriye kalan muhtarların hepsi muhtar gibi görünen muhtar

(çaresiz) dır. Kaderciler ise buna şöyle itirazda bulunuyor: Yani buna göre Allah'ın hayır ve

şerrin faili olması gerekir. İnsanın tüm kötülüklerinin sorumluluğu Allah'a aittir ve bu açıdan

insan, maddeler ve bitkiler arasında herhangi bir fark yoktur.

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Ancak bu itiraz ne kadar ciddiye, cebircilerin İlahi bilgi ve irade hakkında sundukları delil ve

kanıt da ciddidir. Ve gerçek şu ki, Allah ile insanın yetkilerinin dengeli bir biçimde

kullanılması ve Allah'ın bilgi ve irade sahibi olması bakımından nedenler ve gereklerden

insanın özgürlüğünün korunması çok zordur. Kadercilerin bu görüşten kurtulmak için

benimsedikleri yolların çoğu, cebircilere yönelttikleri suçlamalar ve eleştirilerin daha ağırına

layıktır. Örneğin, bazıları Allah'ın bilgi ve irade sahibi olmasını bile inkâr etmektedir. Bazıları

ise İlahi bilgi ve iradeyi teslim etmelerine rağmen Allah'ın sadece genel şeyleri bildiğini,

ayrıntıları bilmediğini ileri sürerler. Bazılarına göre Yüce Allah insana bahsettiği güç ve

yeteneklerden sadece iyiliği kastediyordu ve bunların kötü biçimde kullanılacağını

bilmiyordu. Ancak bunlar öylesine zayıf fikir ve delillerdir ki, bir yana bırakılması için fazla

düşünmemize gerek yoktur. Kaderciler tarafından Cebircilere cevap olarak sunulan belki de

en büyük delil şudur: Allah'ın önceden bilgi sahibi olması ile insanın özgürlüğü arasında

görünüşte ne kadar büyük fark ve çelişki görülürse görülsün, gelecekte herhangi bir olay

hakkında bilgi sahibi olmak, bu bilginin o olayın meydana geliş nedeni olmasını gerektirmez,

örneğin, eğer biz hava tahmininde bulunuyoruz, falan saatte falan yerde yağmur yağacağını

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

belirtiyoruz ve bu tahminimiz doğru çıkınca bilgimizin yağmurun nedeni olarak kabul

ediyoruz. Ne var ki, bu delil görüldüğü kadar sağlam değildir. Çünkü bir şey hakkındaki kesin

bilgi ile tahmin ve kıyas iki ayrı şeydir. Tahmin ve kıyasın doğruluğunun, tahmin ve kıyas

edilen olay veya şey ile herhangi bir ilgisi yoktur. Oysa, gerçek kesin ilim ile malûm arasındaki

etki-tepki ve neden-sonuç ilişkilerini inkâr etmek mümkün değildir.

Bu ilkesel görüşlerin dışında metafizikle ilgili cebriyet ve kaderiye ile ilgili olarak sunulan bazı

birtakım kısmi görüşler de vardır, ama bu her ikisinin zorluk ve engelleri aynı değildir. Hiç

şüphe yok ki, cebriye insanın irade özgürlüğünü yok sayarak nefsimizde birincil ve vicdanî

olarak bulduğumuz Şeyi inkâr etmiştir. Ancak kaderiyenin benimsediği görüş bundan daha da

kötüdür. Çünkü bu bir yandan, Allah'tan ^m, irade ve kudret gibi kâmil sıfatları gasbedip

insana devreder ve diğer yandan, Allah yahut illet-ül alil ya da evrenin tımarının varlığını

hepten inkâr eder ve bu iki durumda da, az" öyle imkânsızlıklar meydana gelir ki, bunların

gerçekleşmesi felsefe ve mantık kanununda evveliyat ve vicdaniyâtı inkâr etmekten daha kötü

hatta en kötüdür. Bundan dolayıdır ki, metafizikte kaderiye ayağını basacak sağlam bir temel

bulamamıştır ve dinsizlerin küçük bir zümresinin dışında filozof ve düşünürlerin

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

büyük bir

bölümü cebriyeci olmuştur. Aneximander Platon (Eflatun) ve Stoacıların çoğu cebriye

mezhebine bağlıydı, islâm felsefecilerinin çoğu da bu mezhebi desteklemiştir. Nitekim, en

büyük Müslüman filozof, İbn Sina "Ta'likât'îş-ifa" adlı eserinde şöyle demiştir: "Genellikle, muhtar (özgür)dan, bil-kuvve muhtar (güçlü ve Özgür) kastedilir ve bil-kuvve

muhtar, müreccih ister kendi kişiliği ister başkası olsun, yetkilerini kuvveden fiile geçirecek bir

müreccihe muhtaç olur. Bu nedenle, bizlerden muhtar olan biri aslında muhtar (çaresiz,

güçsüz) biridir."

Aynı şey Avrupalı filozoflar için de geçerlidir. Pomponaz-ze Tanrının hayır ve şerrin faili

olduğuna karar verir ve akim tamamen cebirden yana olduğunu ifade eder. Hobbes diyor ki,

insan kendi doğası ve doğal gereksinimleri bakımından mecbur ve çaresizdir. Nefis ile beden

yahut ruh ile maddenin ayırımından yana olan Descartes, maddeci dünyada sadece cebir

yasasının geçerli olduğunu belirtmektedir. Ona göre başta insan olmak üzere tüm evren bir

makina gibi çalışmaktadır. Bununla birlikte nefiste mükemmel özgürlük gücünü saptamasına

rağmen benimsediği görüşün mantıksal sonucu da cebirdir. Nitekim, Descartes'çı veya

Kartezyen ekolünün diğer öncüleri ki, bunların en tanınmış Malebran-che'dir, nefsin her

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

niyetiyle Tanrının insanın bedenini hareketlendirdiğini ve beden her hareketi veya

gelişmesiyle nefiste bilinç ve duyarlılık yarattığını kaydetmektedir. Madde ve ruh yahut

imtidâd ve fikir arasında tanrısal bağlantı şarttır. Zira bir bağlantı veya aracı olmaksızın bu

iki müstakil ve kalıcı cevher arasında teamül (geçiş, bağlantı) düşünülemez. Demek ki, Tanrı

tüm iradelerin ve hareketlerin gerçek failidir. Spinoza'ya göre insan kendisinde ne kadar

faaliyet veya hareketlilik hissederse etsin, aslında fail değil, münfail (pa-sıf)dir. Dolayısıyla,

tamamiyle yetkisiz ve güçsüzdür. Ona göre bu cebriye bir filozof için huzur ve mutluluğun

kaynağıdır. Leibnitz ise bireylerin kendi başlarına özgür olduğuna inanmaktadır, ama bu

bireyler arasında önceden kurulmuş uyumun Allah tarafından yaratıldığını söylemektedir. Bu

nedenle, o da cebre rücu etmektedir. Hatta cebriyetine "halis veya salt ceberiyet" diyebiliriz.

Locke ise irade özgürlüğünü anlamsız olarak nitelendirmekte ve Descarte'm felsefesinde

varolan kaderciliğin yanlış olduğunu belirtmektedir. Açıkça cebriyeyi kabul etmemesine

rağmen "biz bir şeye niyetlenme veya niyetlenmemek konusunda özgür değiliz, niyet veya

irade nefisle belirlenir ve nefis te mutluluk duyar" dediği zaman bu felsefe dönüp dolaşıp

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kaderiyeden cebriyeye ulaşır. Schopenhauer ise iradenin insanlardan maddelere kadar her

şeyde varolduğunu ifade etmektedir, ama bu irade, özgürlüğü üzerinde kaderiyetin bina

edildiği irade değildir.

Hiç şüphe yok ki, Kant, Fichte ve Hegel gibi önde gelen filozoflar kaderciliğe olan

eğilimlerini göstermişlerdir. Socrates iradenin özgürlüğünü savunmuştur. Platon, insanın

seçme yetkisini kullanmasını benimsemiştir. Aristo ise ihtiyarî ve ıztırârî fiiller arasında

ayırım yaparak insanın bir dereceye kadar özgür ve bir nebze de mecbur olduğunu ifade

etmiştir. Bir başka düşünür, Chrysippus cebriyet ve ahlâki sorumluluk arasında bir denge

kurmaya çalışmıştır. İslamî düşünürlerin bir bölümü ise "la cebir ve la tafvid ve lakin emr

beyn'un amreyn" yolunu benimsemiş, ama bunu nazarî hikmet uğruna değil, pratik bir görüş

olarak yapmışlardır. Yoksa salt metafizik görüşe gelince, buna göre cebriyenin kefi,

kaderiyeye göre daha aşağıdadır. Ve filozoflar arasındaki görüş ayrılığı cebriye ile kaderiye

arasındaki görüş ayrılığından çok salt cebriye ve orta cebriye arasındaki görüş ayrılığına

dönüktür. 6

Felsefenin Başarısızlığı

Ancak bu bahiste cebriye kefiinin kaderiyenin kin den daha daha ağır olması demek

Cebir ve Kader Problemi _Mevdudi

felsefenin bu sorunu çözümlemiş ve bunu cebir lehine sonuçlandırmış olması demek değildir.

Hayır, bu sadece şunu göstermektedir: İnsan bu muazzam kainatı ve akıllara durgunluk veren

düzeni tıkır tıkır işleten varlığın özelliklerini yakından izleyince öylesine dehşete kapılır,

beyni ve yüreği öyle bir duyguyla dolar ki, kendi gözünde kendi varlığı tamamen değersiz ve

önemsiz hale gelir. Onun şaşkın aklı kendisine diyor ki, kudreti bu sınırsız evreni kuşatan,

iradesi böylesine muhteşem saltanat üzerine hüküm süren, bilgisi bu varlık düzeninin en ufak

parçasından en büyüğüne kadar her şeyi ezelden ebede kadar kuşatan tutan varlığa karşı

senin varlığın ufak, küçücük, çaresiz, zavallı, güçsüz ve mecburdur, senin gücün, bilgin ve

iradenin hiçbir değeri ve önemi yoktur.

Şimdi bunun ötesinde biri felsefenin kaza ve kader meselesini anladığını sanıyorsa, büyük bir

yanılgı içindedir. Kaza ve kader sorunu aslında Rabb'ül âlemin'in görkemli imparatorluğunun

anayasasının ne olduğu sorunudur. Yüce Allah'ın ilmi ve bilgileri, kudreti ve güçleri, Allah'ın

iradesi ve muratları arasında ne gibi bir ilişki olduğu sorunudur. İlâhi emrin ne anlam taşıdığı

meselesidir. Bunun, O'nun mahlûklarına nasıl uygulandığı sorunudur. Mahlûklarının çeşitli

sınıf ve kategorilerinde emirlerinin hangi ilke ve kurallara göre uygulanma sorusudur. Ve

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

evrenin tüm varlık ve nesnelerinin ne şekilde ve nasıl Ona bağlı olduğu meselesidir. Şimdi

eğer bir kişi kalkıp bu sorunları çözümlediğini iddia ediyorsa, başka bir deyişle, onun Tanrıyı

çok iyi tanıdığı ve tanrılığını çok iyi bildiğini ve kavradığını iddia ettiğini söyleyebiliriz.

Aslında, bu kaderciler ile cebircilerin birbirlerine yönelttikleri eleştiri ve suçlamalardan daha ağır bir eleştiri ve suçlamayı haketmektedir ve daha

vahim bir şeydir. Ve eğer bu bir iddia değil, sadece kendi tahmin, kıyas ve istidlallerine

dayanarak böyle bir görüş ileri sürüyorsa, cebir ve kaderle ilgili olarak kesin hüküm vermesini

mümkün kılan sağlam ve güvenilir bilgi ve inancın noktasına nasıl varabilir? 7

Fizik Görüşü

Fizikte bu mesele, tüm evrende olduğu gibi insanın fiillerinin de nedenler silsilesine bağlı

olduğu ve yaptığı her şeyin bir veya birkaç nedeni ve etkeni olduğu açısından ele alınır. Eğer

bir fiilin meydana gelmesi için gereken nedenler ve ortam oluşmazsa, o fiilin gerçekleşmesi

mümkün değildir; nedenler ve ortam oluşursa, onun gerçekleşmesi gereklidir. Bu her iki

durumda insan tamamen mecbur ve çaresizdir. Bu açıdan fizik veya doğa her zaman cebre

meyilli olmuştur. Nitekim eski fizikçiler arasında müstesna bir mevkiye sahip olan

maddecilerin babası Democritus bundan 2500 yıl önce açıkça evrenin tüm eşyasının

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

doğa

kanununa bağlı olduğunu ve bunun dışına çıkamayacaklarını ifade etmişti. Buna rağmen, doğacılar nefis ile madde arasındaki cevher farkını inkâr ettikleri ve nefis

güçlerini maddeler âleminden şu veya bu şekilde ayrı saydıkları sürece fizik veya doğa

biliminde kadercilik için bir yer bulunabilirdi. Ancak 18. yüzyılın başında oluşan fizik

bilimindeki baş döndürücü gelişme ve fen ile bilimin diğer dallarında ki araştırma, inceleme ve

keşifler yeni kapılar açılmaya başlayınca nefis ve ruh tüm güçleriyle beraber maddi oluşum ve

maddenin kimyasal karışımlarının sonuçlan olarak görülmeye başlandı ve insan nefisli ve

manevi varlık yerine salt bir mekanik varlığa dönüştü. Böylece, kadercilik fizik sınırlarının

tamamen dışına Çıkarıldı ve fen bütün ağırlığını cebirin kefesine koydu. Biyoloji ve fizyolojinin yeni araştırmaları ki bunlar sayesinde nefis ilmi artık bu iki bilimin bir

dalı haline gelmiştir. beynin biçimi, yapısı, çekirdeği ve sinir sisteminin durumunun insanın

doğasını şekillendirdiğine hüküm edilmektedir. Beyin veya zihnin kötü olması insanın

doğasını ve ruhsal yapısını bozar ve bununla kötü eğilimler ve hareketler meydana gelir. İyi

oluşu, insanın tabiatını iyileştirir ve daha sonra iyi eğilimler ve iyi amellerin meydana gelmesini

sağlar. Gayet tabii ki, beynin çekirdeği ve sinir sisteminin yapısında insanın özgür iradesinin

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

herhangi bir rolü yoktur. Dolayısıyla, bu maddi görüşü kabul ettikten sonra, insanın doğasında özgürlük diye bir şeyin olmadığını da teslim etmemiz gerekir. Buna göre nasıl ki,

demirden yapılmış bir makine belli bazı metot ve kurallara göre çalışır, insan da doğanın

muazzam bir yarasına göre yaşamakta ve faaliyet göstermektedir. Ahlâk ve fazilet dilinde

iyilik ve güzel karakter olarak tanımladığımız şeyler fen sözlüğünde salt düzgün bedensel

yapı ve iyi sinir sisteminin unsurları demektir. Ahlâk ve etiğin kötülük ve ahlâksızlık olarak

nitelendirdiği şeyler bilim dilinde beyin yapısı ve sinir sisteminin bozuk oluşu olarak kabul

edilmektedir. Bu açıdan iyilik ve sağlık, kötülük ve hastalık arasında bir fark kalmaz. Nasıl ki,

bir kişi kendi iyiliği ve sağlığı için övgüye ve hastalığı için kınamaya layık değilse, kötülüğü,

ahlâksızlığı veya dürüstlüğü ve fazileti bakımından da övgüye veya kınamaya layık olmamalıdır.

Bunun yanı sıra, cebirciliği teyid eden başka önemli bir kanun da kalıtım yasasıdır. Bunun

temelini Darvvin ve Rus-sel Wallace ile takipçileri atmıştır. Buna göre herkesin doğası ve

kişiliği ile karakteri dünyanın kuruluşundan beri kuşaktan kuşağa geçen bir kalıba girer ve bu

kalıtsal kalıp doğa ve karakteri hangi şekle sokarsa, onu değiştirmeye hiçbir insanın gücü

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

yetmez. Bu bakımdan eğer bugün bir kişi herhangi kötü bir iş yapıyorsa, o aslında, onun

atasının 100 yıl önce attığı tohumun bir meyvesidir ve atasındaki bu kötülük te eski

nesillerden ileri gelmektedir. Bu meyvenin oluşması veya oluşmamasında ilgili kişinin irade

veya yetkisinin hiçbir rolü yoktur. Bunun oluşması veya oluşmaması, tıpkı bir mango

ağacının ekşi bir mango çekirdeğinden çıkarak ekşi meyve vermeye mecbur olması gibidir.

Tarih teorisi de cebri doğrulamaktadır. Buna göre dış etkenlerin etkileri genellikle, o ortamın

içinde bulunan tüm bir insan toplumunun doğası ve karakterini etkilemektedir. Ve bu nedenle,

belli bir nedenler topluluğu altında yaşayan bir ulusun özellikleri, başka bir nedenler topluluğu

altında kalan bir ulusunkilerden farklı olur. Meseleye daha derin bir şekilde baktığımızda bu

iki ulusun mizaç ve karakterleri arasındaki farkın kaynağının, onların İçinde yaşadıkları farklı

dış etken ve ortamın olduğunu anlayabiliriz. Aynı şekilde, eğer dış etkenlerin ışığında bir

milletin özelliklerini anladığımız zaman onun hangi durumlarda nasıl davranacağını sağlıklı

bir biçimde tahmin edebiliriz. Bir bireyin kişisel irade ve yetkisi için bu kapsamlı yasanın

belirlediği yoldan ayrılma imkânı yoktur. Bireylerin kişisel özgürlüğünün kabul edilmesi

halinde, yüzyıllardan beri bir milletin hareket ve karakterlerinde görülen özellikler müthiş bir

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

şekilde benzerlik arzetmesi için ortada herhangi bir neden veya gerekçe kalmaz. Çünkü bir

milletin tüm fertlerinin sözbirliği ederek kendi iradeleriyle aynı şekilde hareket etmeye karar

verdikleri hiçbir şekilde tasavvur edilemez.

İstatistik bilimi de deneysel temellere dayanarak cebri savunmuştur. Büyük yerleşim

merkezleri ile ilgili olarak değişik şartlar ve ortamlarda elde edilen veriler ve rakamlar, o Şart

ve ortamların oluşmasına neden olan dış etkenlerin âğında incelendiğinde her toplulukta bazı

özel nedenlerin etkisiyle belli bazı durumların ortaya çıktığı ve bu durum-srda çok sayıda

insanların hareket ve davranış biçimlerinin ""birlerine benzediği görülmüştür. Bu gibi

deneyimlerle istitâstik ve tipografi o kadar ilerlemiştir ki, bu bilimlerin bir uzmanı büyük bir

yerleşim merkezi veya insan topluluğunun falanca durumlarda falanca hareketlerde

bulunabileceğini gerçeğe çok yakın bir tahminde ve kehanette bulunabilir. Böyle bir uzman bir

yıl içinde Londra şehrinde kaç kişinin intihar edebileceği ve örneğin, Chicago'da kaç tane

hırsızlık olayının meydana gelebileceğini tahmin edebilir. Eğer bir ülkede başka bir ülkeye

oranla cinayet sayısı fazla ise, bu cinayetlerin hangi maddi, ekonomik ve sosyal nedenlere

dayandığı çok sağlıklı bir biçimde ortaya konabilir. Bir ülke veya büyük bir yerleşim

merkezinde yıllar yılı ölüm, doğum, suçlar ve diğer olaylar ortalama nasıl meydana

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

geliyor ve

toplumsal duruma paralel olarak bu olaylarla ilgili istatistikler sürekli olarak iniyor veya

yükseliyorsa, bunun açıklaması, dış etkenlerin insanların büyük yerleşim alanlarına, bireylerin

iradelerinin başka bir biçimde hareket etmeyecek şekilde müthiş bir güç ve şiddetle etkili

olduğundan başka bir şey olamaz. 8

Fen Ve Bilimin Başarısızlığı

Bu kısa bahis gösteriyor ki, insanın üzerinde kendi büyüklüğü ve üstünlüğünü bina ettiği fen

ve bilim, onun tüm hayal gücünü kullanarak inceleme, araştırma ve keşifler sonucunda

oluşturduğu sermaye ve iftihar vesilesini bir kalemde ortadan kaldırıyor ve insan kendi

bilgi ve araştırmalarına dayanarak kendisinin, maddeler, bitkiler ve cansız makineler gibi

çaresiz ve yetkisiz bir varlık olarak kabul edi-veriyor. Ancak bu kabul ve itiraf, bilimin kaza ve

kader meselesini gerçekten hallettiğini kesinlikle göstermez. Aksine, bu bilimin bizim vicdanen

kendi içimizde hissettiğimiz yetki gücü ve irade özgürlüğüyle ilgili tatmin edici bir açıklama

getirmediğini gösterir. Oysa biz gece gündüz yetki gücü ve irade özgürlüğünün belirtilerini

görür ve buna göre ihtiyarî ve gayri ihtiyari fiillerimiz arasında ayırım yapabiliyoruz. Sa-j dece

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

bu değil, varlığına insanın özgür ve egemen bir irade J sahibi, oluşu bağlı olan nefsin bile

bilimsel araştırmaların | ötesinde bir şey olduğu kanıtlanmıştır ve hiçbir bilimsel | araştırma

metodu, bugüne kadar, insanın maddi varlığında J herhangi bir maddi karışım veya kimyasal

bir formül ile ilgisi olmayan belirti, fiil ve özellikler yaratan şeyin ne olduğunu ortaya

koyamamıştır.

Her ne olursa olsun, eğer bir fizikçi, insanın karakterinde sinir sistemi ve beyin çekirdeğinin

yapısının önemli bir rol oynadığını ileri sürüyorsa, bunu kabul edebiliriz. Ancak bedensel

özelliklerinin, ruhsal özelliklerinin tek illet veya sebepleri olduğu yolundaki iddiası kabul

edilemez. Aynı şekilde evrim kuramının bir savunucusu, insanın kendi özelliklerinin çoğunun

irsî veya kalıtsal olarak miras aldığını söylüyorsa, bunu kabul etmekte hiçbir sakınca yoktur.

Ancak, insanın her şeyinin kalıtsal ve kendisine ait hiçbir şeyin olmadığını ileri sürüyorsa, biz

diğer gerçekleri gözümüzün önünde bulundurarak bunu kabul edemeyiz. Aynı şekilde tarihe

ve istatistiğe dayanarak ortaya atılan görüşün ancak insan kişiliğini büyük çapta, uluslar ile

toplulukları geniş Çapta etkileyen dış etkenlerin mecbur kıldığı kadar sağlıklı olduğunu

söyleyebiliriz. Bununla toplumsal durumların iniş-çıkışlarında fertlerin kişisel iradelerinin

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

hiçbir özgürlüğe sanıp olmadığı ve toplumsal yaşam mekanizmasında insanla-nın salt cansız

birer parça gibi hareket ettiklerine ilişkin iddia ise ispatlanamaz. bilimleri ve takipçileri aslında meseles'ni halletmemişlerdir. Ama ortaya oydukları, incelemeler,

gözlemler ve deneyimler hayatımız-c« rm sınırlanmn ne kadar geniş olduğunu göstermiştir. 9

Ahlaki Görüş

Salt etik veya ahlâk sınırlarının içinde insanın mecbur veya yetkili olduğuna İlişkin sorun, dış

koşulların altında iç gerçeğin ne olduğu şeklinde ele alınmaz, aksine, burada insanın kişiliği ve

karakterine ilişkin hükmün ve iyi veya kötü davranışına göre övülme veya kınanma istihkakı

ve iyi veya kötü amellerine göre ödül veya ceza verme kararının neye dayandığı görüşü

üzerinde durulur. İlk bakışta burada kadercilerin üstün olduğu, cebircilerin ise yenilgiye

mahkum olduğu gibi görünür. Zira insanın tamamen çaresiz olduğu ve yaptıklarında irade ve

yetkisinin hiçbir rolü olmadığı kabui edilirse, onun sorumluluk kavramı tamamıyla ortadan

kalkar, iyilik ile kötülük anlamını yitirir, dürüstlük ve ahlâksızlık anlamsızlaşır. Ne en dürüst

kişi övgüye layık olur ne de, en ahlâksız ve günahkâr kişiye lanet yağdınlabilir. Ne insanlığa

yönelik en büyük hayır İşlerini yapan kişi ödüle layık görülür, ne de en ağır suç işleyen biri

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

cezalandırılır. Mahkemelerimiz, yasalarımız, polisimiz, cezaevi erimiz, okullarımız, ahlâk ve

terbiye merkezlerimiz, vaazlarımız, konuşmalarımız, yazılarımız, kısaca, insanın irade ve

yetki sahibi farzedilerek ıslâhı, cezalandırılması, ibret ve telkin amacıyla meydana getirdiğimiz

tüm kavram ve kurumlar tamamen gereksiz ve yararsız hale gelir.

Ancak bahis ve tetkik alanında biraz ilerlediğimizde görürüz ki, burada cebriye ve kaderiye

arasındaki farkla ilgili karar sadece bu noktaya dayanarak verilmez. Etikete amelin değeri,

karakter ve davranış etkenlerine göre ölçülür ve ka-rekter ile etkenler sözkonusu olur olmaz,

insanın karakterini oluşturan unsurların araştırılması ve karakter ile davranış biçiminde ortaya

çıkan içgüdülerin saptanması vazgeçilmez hale gelir. Bu noktaya varıldıktan sonra

tartışmanın yönü yine fizik, psikoloji ve metafizik sorunlarına dönüveriyor.

Cebrin taraftarları insanın kişilik ve karakterinin iki büyük unsurla oluştuğunu belirtir. Birincisi

doğal yapısı, ki bununla doğar. İkincisi, dış etkenler ki, bunlardan her an etkilenir ve her an

kalıplarına girer. İlk husus tamamen vehbîdir ve bir insanın elinde değildir. Bir kişi ana

karnından hangi doğa üzerine doğarsa, o onun kişiliği ve karakterinin mayasını oluşturur.

Kötü bir doğadan iyi amellerin doğması mümkün değildir, aynı şekilde iyi bir doğadan kötü

amellerin doğması de düşünülemez. Dış etkenlere gelince ki bunlara gerek doğal

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

gerekse

toplumsal etkenler dahildir, onlar doğanın çekirdeğini veya özünü geliştirir, yetenek ve

eğilimlerine göre de şekillendirir. İyi bir tabiata sahip olan bir kişi, iyi bir ortamda neredeyse

bir evliya oluverir, kötü huylu bir kişi de kötü ortamda bir şeytan. Aynı şekilde, kötü bir

ortam iyi bir doğanın meziyet ve erdemlerini azaltır, iyi bir ortam ise kötü bir huyun kötülüklerini. Doğa ile ortam arasındaki bağlantı, tıpkı bir tohumun toprak, su, iklim ve

çiftçilik veya bahçıvanlığın türü arasındaki bağ gibidir. Bitki veya ağacın özü çekirdek veya

tohumdur ve bu saydığımız unsurlar onun yetişmesi ve meyve vermesini olumlu veya

olumsuz biçimde etkiler, insanın durumu da pek farklı değildir. O, bu her w gücün

etkisindedir. Ne kendi doğasını değiştirebilir ne kendi isteğiyle dış ortamı benimseyebilir ne

de ortamın etkilerin-âen etkilenip etkilenmemesi elindedir.

Kadercilerin aşırı görüşlü bir grubu bu görüşü hiç kabu etmez. Onlara göre aslında doğa ve

ortamın etkenleri,

insanın karakter ve davranışını ancak gayri ihtiyarî hareketleri bakımından

etkileyebilmektedir. İnsanın düşünüp taşınıp, ayırım etme yeteneği ve karar verme gücü ve

iradesiyle yaptığı işlerde ise bu ikisinin hiçbir rolü yoktur, hatta bunlar ilaili kişinin kendi

seçim ve yetkisinin sonuçlandır. Bu bazı kimselerin benimsediği tamamen kaderci görüştür.

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Ne var ki, bu görüşü kabul etmek çok zordur. Çünkü bir insanın ihtiyarî fiillerinin temelini

oluşturan bilinç, akıl, sezgi, anlayış, seçim yeteneği ve karar gücü zaten vehbî (Allah vergisi)

dir. İnsan ne kendi yeteneği ve gayretiyle bunları elde edebilir, ne bunlarda zerre kadar bir

değişiklik yapabilir. O halde, bu güçlerin etkisiyle kendi davranışları için hangi yolu seçerse

seçsin, onu özgürce seçtiğini nasıl söyleyebiliriz?

Ilımlı kadercilerin görüşü ise bu hususta şöyledir: şüphesiz, insanın kişiliği ve karakterinde

asıl doğası ve dış etkenlerin rolü çok büyüktür. İnsan iyi ve kötü eğilimler ve iyilik ile

kötülükle ilgili yeteneklerle doğar, doğal ve toplumsal ortamın kalıbına girip, karakteri belli bir

biçim alır. Ancak bu ikisinin yanı sıra, karakterini etkileyen üçüncü bir şey de vardır ki, o da

insanın mukadder olmayan yetkisi ve özgürlüğüdür. Biz bir insanın iyi veya kötü oluşuyla ilgili

hükmümüzü, doğası veya yetiştiği ve yaşadığı ortam ve koşullara göre değil, bu mukadder

olmayan yeteneği ve özgürlüğüne göre veririz, ilk iki şeye bakılırsa, insan çaresizdir ve

kişiliğinin hangi yan ve bölümleri bunların etkisinde ise onlar ahlâkî açıdan tamamen

değersizdir. Aslında, ahlâkî değer ve insanın iyi veya kötü oluşuyla ilgili değerlendirmeler

ancak üçüncü şey yanı mukadder olmayan yeteneğine göre yapılır.

Bir görüş veya kuram olarak bu gayet tutarlı bir şeydir. e var ki, bu hususta önemli

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

bir

güçlükle karşı karşıyayız. insanın karakterindeki asıl huy, dış ortam ve mukad-er olmayan

yetki bölümlerini ayıracak ve kendi ahlâki emir e kurailanmızı yalnız üçüncü bölümle

sınırlandıracak bir  l  m z yoktur. Eğer ahlâkî değer sadece bu bölüm veya unsurun

miktarına bağlıysa, bizim için bir kişi hakkında iyi veya kötü yargısına varmamız kesinlikle

imkânsızdır. Herhangi bir  letle ölçerek, herhangi bir tartıyla tartarak veya herhangi bir analiz

yöntemiyle dürüst ve temiz bir kişinin ne kadar kendi mukadder olmayan ihtiyariyle iyi

olduğunu belirleyemeyiz. Aynı şekilde, kötü bir kişinin mecburen ne kadar kötü ve iradesi ve

yetkisiyle ne kadar kötü olduğunu bilemeyiz. Yani, bu kaderiye görüşünü kabul etmemizden

sonra bizim için tüm ahlâkî kurallar geçersiz olur ve sadece geçersiz olmaz; bununla beraber,

aynı zamanda tüm ceza kanunlarımızı iptal etmemiz, mahkemelerimizi ortadan kaldırmamız

ve cezaevlerine kilit vurmamız gerekir,    nk  yakaladı ımız suçlular ve hak mlerimizin

haklarında çeşitli cezalar verdiği hükümlüler ve hapse attığımız mahkumlarla ilgili hiçbir

hakimimiz, işledikleri suçlarda gayri mukader ihtiyarlarının ne kadar rol oynadığını bilmez ve

bu esas şey bilinmedikten sonra ceza türü ve miktarının suçlunun ihtiyar veya yetki miktarıyla

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

eşit olması hiçbir şekilde mümkün değildir.

Bu aşamada kaderiye bilinmeyen bir diyara ve kapkaranlık bir alana girer. Burada kaderiyet ne

kadar uğraşırsa uğraşsın ve ne kadar dikkat ederse etsin, dikenli ve engebeli yolda her an ve

her adımda yuvarlanmaya, bir şeye çarpmaya mahkumdur. Nihayet geri dönüp cebriyeye der

ki: "Eğer benim görüşüm ahlâk kurallarını hiçe sayıyor, yargı düzenini geçersiz kılıyorsa,

senin görüşün aynı, hatta daha kötü sonuçlar veriyor. Senin kuramına göre insan

yaptıklarının hiçbirinden sorumlu sayılmıyor. O halde, iyi ve kötü ayırımı niye? Kimi övecek

veya kınayacaksın? Ceza veya ödül kararı niçin? Sorumlu olmayan bir kişinin iyi veya kötü

olmasıyla ilgili hüküm ancak bir kişinin hasta veya sağlıklı olmasına hüküm verilmesi gibidir.

Eğer bir kişi hasta olması veya ateşi çıkması nedeniyle cezalandırılmıyorsa, bir kişi hırsızlık

yaptı diye niçin cezalandırılınsın?"

Bu sorunun tutarlı bir cevabı cebriyede de yoktur. En çok şunu söyleyebilir:

"Dünyada her

fiil ve hareket bazı doğal sonuçlar verir. Nasıl ki, hastalığın doğal sonucu ağrı ve sancıdır ve

sağlığıyla rahat ve huzur, nasıl ki, dürüstlüğün doğal sonucu övgü ve ödüdür ve kötülüğüne

kınama ve ceza, nasıl ki, elin ateşe sokulmasının doğal sonucu yanma-sıdır, bir kişinin

sorumluluğu kendisine ait olsun veya olmasın, suçu nedeniyle bir şekilde

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

cezalandırılması

gereklidir."

Ama ancak bu cevap bizim İnsanı akıl ve ruh sahibi bir varlık değil sadece maddi bir varlık

olarak kabul etmemiz ve insanda akıl, nefis, ruh diye bir şeyin bulunmadığı, sadece kendi

kural ve yasalarına bağlı olan doğanın varolduğu ve insanın tıpkı bir ağaç, bir nehir, bir dağ

veya başka bir nesne gibi onun etkisinde olduğunu teslim etmemiz halinde doğru olabilir. Ne

var ki, insan yaşamının belirtileriyle ilgili bu mekanik yorum ve değerlendirme hiçbir şekilde

kabul edilemez. Burada anlatılmak İçin yeri olmayan delilleri çok zayıftır. Bu görüşü kabul

etmenin ilk sonucu, yasalar, ahlâk, dinler ve inançlar hepsinin değerlerini yitirmeleri ve

geçersiz olmaları ve bizzat insanın, insan olarak diğer varlıklar ve nesnelere karşı akıl ve ruh

gibi onurlu üstünlüğünü kaybederek onlardan biri haline gelmesidir. 10

Ahlâk Biliminin Başarısızlığı

Bütün bu bahsi özetleyecek olursak, etik veya ahlâk bilimi cebriye ve kaderiye ile ilgili olarak

bir hüküm vermekte başarısız kalmıştır. Salt ahlâkî delil ve gözlemlerle insanın kişiliği ve

karakteri konusunda cebirci görüşün mü yoksa kadercî görüşün mü doğru olduğunu

söylemek mümkün değildir. Yani, insanın kendi söz ve hareketleri bakımından sorumlu ve

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

yetkili sayılması lehine ne kadar delil varsa, hemen hemen aynı deliller onun tamamen

sorumsuz ve çaresiz sayılması lehinedir. 11

Tanrıbilimsel Görüş

Şimdi bu meselenin sadece sonuncu yönü, yani tanrı-bilimsel görüşü kalmıştır. Tannbilim

veya ilahiyatta bu mesele aşağı yukarı felsefede yer aldığı gibi yer alır. Ancak burada daha

çok zorluk ve engeller vardır. Felsefenin gözü sadece metafizik veya doğaötesindedir ve

insanın pratik yaşantısına bakmaz. Yani, insanın yaşantısıyla doğa bilimi veya ahlâk bilimi

kadar bile ilgili değildir. İlahiyat ise şu veya bu şekilde gerek fizik ve doğa bilimi gerekse

metafizikle ilgilidir ve öğretileri ikisini de kapsar. Din bir yandan insanı emir ve nehiyler

(yasaklar)den sorumlu tutar ve itaat ile itaatsizlik için ödül ve ceza yasasını getirmiştir ki

bunun için insanın belli bir ölçüde sorumlu, yetkili ve özgür olması gerekir. Diğer yandan,

başta insan olmak üzere tüm evreni kuşatan ve iyi ve kötü her varlığı ve nesneyi elinde

bulunduran insanüstü bir varlık veya doğaüstü bir yasa kavramını da ortaya koyar. Bu

bakımdan tannbilim veya ilahiyatta bu mesele, felsefe, fizik ve ahlâk bilimi her üçünden daha

zordur. Çünkü bu üçü, sorunun sadece bir yönünü ispatlamak ve diğerlerini ona uydurmak ve

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

ona göre değiştirmek veya çarpıtmak konusunda serbesttir. Din ise bu her ikisini ispatlamaya

ve birbirleriyle çelişir durumda olan bu görüşlerde orta bir yol seçmeye ve bunun akla uygun

olduğunu göstermeye mecburdur.

Dünyanın diğer dinlerinin bu düğümü zmek için ne gibi bir hal are önerdiklerini anlatmak

için yerim yoktur; çünkü bana yöneltilen soru İslmiyet'le ilgilidir. Bahsin az ve öz olması için

de açıklamamı sadece bununla sınırlı tutacağım. 12

Doğru İslamî Görüş

Metafizikle ilgili meseleler hakkında İslâm'ın doğru görüşü şudur: Neyin ne kadar bilinmesi

gerekliyse, Allah ve Resulü bize anlatmıştır. Bundan fazlasını merak etmek, haklarında bilgi

edinmek için elimizde herhangi bir kaynak bulunmayan, bilinmemelerinin bize herhangi bir

zararı olmayan hususlar ve nesneleri bilmeye çalışmak ve araştırmak hem gereksiz hem

tehlikelidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmuştur:

"Ey mü'minler! Size açıklanması halinde fenanıza gidecek olan şeylerden Resule sormayın."

(El-Maide: 10i)

"Peygamberin size verdiğini alın. Sizi, kendisinden neh-yettiği şeyden de sakının."

(Ei-Haşr:

7)

Ve bu nedenle, hadis-İ nebev'de sık sık soru sorulması ve saçma sapan konularla

uğraşılmasının hoş olmadığı kaydedilmiştir. Nitekim bir hadisinde, Resulullah şöyle

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

buyurmuştur:

"Bir kişinin İslâmı için iyisi gereksiz şeyleri bırakmasıdır."13

"Takdir" veya kader meselesi de bu konulardan biridir. Nitekim Hz, Peygamber (a.s.) sık sık

bu meseleyi tartışmaktan sakınılmasını istemiştir. Bir defasında sahabiler aralarında bu

meseleyi konuşuyordu. Derken Resulullah (a.s.) geldi ve bu tartışmayı dinleyince yüzünde

kızgınlık belirdi. Hemen, "Böyle şeyler için mi size emrverildi? Bunun için mi ben size

gönderildim? Bu gibi şeyler yüzünden geçmiş milletler helak oldu. Kanımca, siz bu konuda

kavga etmeyin."14 Yani kendisi şöyle demek istemiştir: Bu, sizin için illâ bir kanıya varılması

gereken şerh bir konu değildir. Yani, bununla ilgili herhangi bir araştırma yapmaz ve

konuşmazsanız, kıyamette bundan sorumlu tutulmayacaksınız. Bu konuda ağzınızı

açarsanız, ister istemez yanlış yahut doğru bir şey söyleyeceksiniz. Böylece, tartışmamanız

gereken bir konuda tartışırsanız, başınızı derde sokarsınız. Sizin anlayacağınız, sizin

konuşmanız size zarar verebilir; oysa, konuşmamanızın hiçbir zararı yoktur.

Başka bir defasında Hazreti Peygamber, gece vakti Hz. Ali ile Hz. Fatma (r.a.)nın evine gitti

ve Kendilerine, "Tehec-cüd namazı niye kılmıyorsunuz?" diye sordu. Hz. Ali, "Ya Resulullah

nefislerimiz Allah'ın elindedir; O ne zaman isterse u-yanırız" diye cevap verdi. Bunu duyar

duymaz oradan ayrıldı ve bacağına elini vurarak dedi ki, "İnsan (bütün mahlûkların) en

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kavgacı (sı)dır."15 Bundan dolayıdır ki, muhaddis ve fakihlerin büyük bir bölümü "İyi veya

kötü kader Allah'tandır" gibi genel inanç üzerine ittifak etmiş ve bu hususta fazla araştırma ve

inceleme yapan veya cebir ve kader hakkında kesin hüküm verenleri şiddetle16 kınamıştır.

Ne var ki, Hazreti Peygamber (a.s.) ile geçmişteki din büyüklerimizin yasaklamalarına rağmen,

başka milletlerin felsefe ve fizikle ilgili sorunlarını inceleyen Müslümanlarda bu konu geniş

çapta tartışılmaya başlandı; öyle ki, bu İslâm'da kelâm ilminin en önemli konularından biri

haline geldi. 17

İslâm İlâhiyatçılarının Mezhepleri

Müslüman mütekellimin veya ilahiyatçıları bu konuda kaderci ve cebirci diye iki büyük

mezhebe ayrılmıştır. Bu her iki grubun tüm tartışmalarını buraya aktarmak mümkün değildir.

Bunun için çok hacimli ayrı bir kitap yazılabilir. Burada ise bu iki grubun görüşlerinin özetini

sunmaya çalışacağım, 18

Kadercilerin İnancı

Mutezile ve bazı diğer mezheplerin inancı şudur: Yüce Allah insanı yarattı, ona filleri üzerine

güç ve kudret bahsetti ve iyilik ile kötülük arasında ayırım yapma yeteneğini verdi. Artık

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

insan kendi gücüyle ve özgür iradesi doğrultusunda iyi veya kötü işler yapmaktadır ve yine bu

yetkisine göre dünyada övgü veya kınama, âhirette de sevap veya azaba layık olacaktır. O

Allah tarafından ne küfr ve günaha mecbur edilmiş, ne İman ve itaate zorlanmıştır. Aksine,

Allahü Teala resullerini gönderir, mushafları indirir, iyi amel işleme emri verir, kötülükten

meneder, doğru ile yanlış, Hak ile Bâtıl arasındaki kesin farkı belirtir ve insanlara, doğru

yolda yürürseniz kurtulacak, yanlış yolu tercih ederseniz, kötü sonucunu görürsünüz diye

uyarır.

Bu mezhebin ilke ve öğretilerini ilk önce Vâsıl bin Ata el-Gazzal belirlemişti. El-GazzaFe göre

Allah âdil bir hakimdir. Allah'a şerr veya zulmü maletmek caiz değildir. Ayrıca, Yüce Allah'ın

emir ve nehiyleriyle donattığı kullarını, kendi irade ve güçlerine aykırı olarak işler yaptırmaya

kalkışması caiz olmadığı gibi, kendi emriyle işledikleri herhangi kötü bir şey için onları

cezalandırması da caiz değildir. O halde, kulun kendisi hayır ve şerr failidir. Kendisi istediği

gibi iman ile küfr ve itaat ile ma'siyet (günah) yolunu seçer ve Allahu Teala ona bütün bunlar

için güç ve yetenek vermiştir. İbrahim bin Sey-yaru'n-Nizam buna, Allah'ın sadece hayr

üzerine yetkisi olduğu, şerr, sıkıntı, eziyet ve günahların O'nun kudretinin dışında olduğu

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

savını eklemiştir. Muammer bin İbadu's-Sele-mi ve Hişam bin Amru'l-Fevzi ise bu kuralı

daha şiddetle savunmuş ve iyi veya kötü kaderin Allah'tan olduğuna inananların kâfir ve sapık

olduğunu ileri sürmüştür. Zira bu inanç, Allah'ın iyi ve merhametli olma vasfına aykırıdır ve

O'nun zâlim ve câbir olduğunu göstermektedir.

Bundan sonra Câhiz, Hayyat, Ka'bi, Ciyayi, Kadı Abdül Cebbar v.s. gibi ne kadar büyük

mutezile alimi varsa hepsi, kulların fiillerinin yönlendiricisinin Allah'ın değil, bizzat kulların

olduğunu kuvvetli bir biçimde savunmuş, Allah'ın kullarına istemedikleri şeyleri zorla

yaptırmadığını kaydetmiştir. 19

Kadercilerin Kur'an'dan Sundukları Deliller

Mu'tazile kendi inançlarını doğrulamak için Kur'an-ı Ke-im'in birçok âyetinden deliller

sunmaya çalışmıştır. Örneğin

1) Kulların fiillerinin kendilerine ait olduğu hususunun vurgulandığı âyetler

"Allah'a nasıl küfrederseniz ki, siz ölümlerden iken sizi diriltti?" (El-Bakara: 28)

"Elleriyle bir kitap yazıp sonra "Bu Allah katmdandır." Diyenlere yazıklar olsun"

(El-Bakara:

79)

"Allah bir kavine ihsan ettiği nimetini, o kavim nefislerinde olanı değiştirenceye kadar,

değiştirici değildir." (El-En-fal:53)

"Fenalık işlemen onunla cezalandırılır." (En-hfea: 123)

Herkes kendi kazancına bağlıdır." (Et-Tûr:2i)

2) İnsanın kendi amellerine göre ödüsü veya cezaya layık olacağının belirtildiği âyetler

"Bugün herkes kazandığı ile karşılanacaktır" (El-Gafir: 17)

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

"Bugün, işlediğiniz şeylerin karşılığı verilecek." (El-Casiye: 28)

"Yaptıkîannizdan başkasıyla mı cezalandırılıyor sunuz?."

(Nemi: 90)

3) Şer, zulüm ve diğer kötü şeylerden Allahü Teâlâ'nin münezzeh olduğu anlatılan âyetler

"O hangi şeyi yarattıysa, çok güzel yarattı" (Es-Secde: 7) Ve gayet tabii ki, küfr güzel bir şey

değildir.

"Biz gökleri ve yeri ve aralanndakiieri ancak hak ile yarattık". (El-Hicr: 85)

Gayet tabii ki, küfr "hak" olamaz!

"Rabbin kullanna zulmedici değildir." (Fussilet: 46)

"Allah, âlemlere zulmetmek istemez.1' (M-i imran: 108)

4) Kafirler ve günahkârların kötülükleri ve ahlâksızlıkları nedeniyle kınandığı ve onların, iman

ve itaat yolunu benimsemelerinin Allah tarafından engellenmediği ifade edilen âyetler

"İnsanlara hidayet rehberi Peygamber geldiğinde, onları iman etmekten meneden şey.
"Allah

bir insanı mı Peygamber olarak gönderdi?" demeleridir." (Ei-isra: 94)

"Yarattığım şeye secde etmekten seni nneden heder?"

(Sâd:75)

"O halde o ılara ne oldu ki, iman etmiyorlar?" (Ei-inşi-kâk:20)

"Siz niçin o İmran: 99)

ilan Allah'ın yolundan alıkoyuyorsunuz?" (Âli

Eğer gerçekten Allah insanları iman etmelerinden alı-koysaydı ve onları küfre ve günaha

mecbur etmiş olsaydı, onlara böyle sorular sorulmazdı. Tıpkı bir kişinin bir kişiyi bir odaya

kapatıp, "oradan niye çıkamıyorsun?" gibi bir soru sormadığı gibi. Böyle bir durumda

Allahu Teala'nın bir yandan insanları Hak yolundan alıkoyduğu ve diğer yandan, onlara, "siz

Hak yolundan niye döndünüz?" diye sorduğu düşünülemez.

Allah'ın insanları doğru yoldan saptırıp kendilerine, "doğru yoldan niye saptınız?"

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

diye

sorduğu düşünülebilir mi? Onları küfre yöneltip "niye küfrü benimsediniz?" diye sorması

tasavvur edilebilir mi? Onları Hakkın yerine Bâtıla sevkedip, "siz niye böyle yapıyorsunuz?"

diye sorması beklenebilir mi?

5) İman ve küfrün insanların iradelerine bağlı olduğunun açıklandığı âyetJer

"Artık isteyen iman etsin, dileyen kâfir olsun." (Ei-Kehf: 29)

"Artık isteyen, Rabbine bir yol tutar." (Ei-Müzzemmü: 19)

Sadece bu değil, kendi küfr ve masiyetlerini İlâhi irade ye maledenler de kınanmıştır, Örneğin:

"Müşrikler derler ki: "Eğer Allah istemiş olsaydı, ne biz ve ne de babalarımız şirk koştardık."

(Ei-En'am: 148)

"Kendi davalarını Tagût'a götürmeye niyet ederler; halbuki, kendilerine onu inkâr etme emri

verilmişti" (B-Nisa:60)

"Müşrikler: "Eğer Allah dileseydi, ne biz ne de babalarımız Allah'tan başkasına tapmazdık."

{En-Nahh 35)

6) Kulların iyi amel işlemeye davet edildiği âyetler

"Ve Rabbinize mağfiret için koşun" (Ai-i İmran:i33)

"Allah'ın davetçisine icabet edin." (Ei-Ahkâf: 3i)

"Rabbinize dönün" (Ez-Zümer: 54)

Gayet tabii kullarda güç ve yetenek olmadıkça, onlar itaate, Rabblerine koşmaya, dönmeye

v.b. davet edilemez. Bir felçliden ve bir kötürümden ayağa kalkıp koşması istenebilir mi?

7) Kulların, Allah'ın kendilerine emrettiği fiiller işlediklerinin beyan edildiği âyetler 'Allah hiçbir

zaman kötülüğü emretmez." (Ei-A'raf: 28)

"Halbuki, onlar ancak Allah'a ibadet etmeleri ile emrolunmuşlardı." (El-Beyyine: 5)

^?%"O kullannın küfrüne razı olmaz." (Ez-Zümer: 7)

Ancak Allah'a kulluk etmekle emrolunmuşlardır." (Be-

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

8) İnsanların kendi yaptıklarının cezasını çektiklerine ; dair âyetler

"İnsanların kendi ellerinin yaptıkları yüzünden karada, ve denizde fesad meydana çıktı." (Er

-Rûm: 4i)

"Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizin kazandığı yüzündendir." (Eş-Şûra: 30)

"Şüphesiz, Allah insanlara hiçbir şeyle zulmetmez. Fakat insanlar kendi nefislerine

zulmederler." (Yunus: 44)

"Biz, halkı zalim olan memleketlerden başkasını helak edici değiliz." (El-Kasas: 59)

9) Allah'ın insanları hidayete veya sapıklığa mecbur etmediği, aksine insanların kendilerinin

bu yollardan birini seçtiğini gösteren âyetler

"Semûd kavmine gelince: Onlara da, doğru yolu gösterdik. Onlar kötülüğü hidâyete tercih

ettiler." (Fussilet: 17)

"Artık hidayeti kabul eden kendi faydası için hidayete ermiştir" (Yunus: 108)

"Dinde zorlama yoktur. İman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Tagûtu tanımayıp Allah'a

iman eden öyle sağlam bir ipe sarılmıştır ki, onda ek yeri ve kopukluk yoktur." (Ei-Bakara:

256)

10) Peygamberlerin kendi hatalarını kabul edip kendileri tarafından işlendiği ifade edilen

âyetler

Örneğin, Hz. Adem diyor ki:

"Ey Rabbimiz nefislerimize zulmettik." (El-A'raf: 23) Hz. Yunus diyor ki:

"Seni teşbih ve takdis ederim. Gerçekten ben haksızlık edenlerden oldum."

(Ei-Enbiya: 87)

Hz. Musa diyor ki:

"Ey Rabbim, ben nefsimi zulmettim." (El-Kasas: 16) Hz. Nuh diyor ki:

"Ey Rabbim, bilmediğim şeyi senden istemekten sana Şlğınırım." (Hûd: 47) 20

Cebirci Görüş

Öte yandan, Ceberiyeye veya Cebirciler, insan veya diğer canlılar ve nesnelerin ister kendileri

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

veya sıfatları olsun, hiçbir canlı veya şeyin Allah'ın iradesi dışında oluşmadığına inanıyor.

İnanışlarına göre evrende her zerrenin hareketi kaza ve kadere bağlıdır. Vücut ve icatta

Allah'tan başka kimsenin herhangi bir rolü veya etkisi yoktur. Yaradılış ve ibdâda Allah'ın

hiçbir ortağı yoktur. Ancak Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. Hiçbir şey veya canlı

O'nun emri olmadan zerre kadar kıpırdayamaz. Aîlahü Teala'nın emir ve icraatına iyi veya

kötü damgasını vurmak akıl işi değildir. Mevla ne eylerse güzel eyler. Dünyada olayların

nedenleri olarak tanımladığımız şeyler aslında görünüşteki nedenlerdir, yoksa gerçekte her

şey Allah'ın iradesi ve emriyle olur ve yer ile göklerdeki tüm olup bitenlerin asıl faili O'dur.

Bu temel görüş ve inanıştan bazı zimnî veya cüz'î görüşler de doğmuştur Örneğin Ceyhem

bin Safvan ve Şeyban bin Mesleme Haricînin görüşü şudur: İnsan kendi fiilleri açısından

tamamen mecbur ve çaresizdir. Ne iradeye ne de yetkiye sahiptir. Cenab-ı Allah nasıl cansız

nesneler, bitkiler ve diğer eşyayı hareketlendirirse, insanlarında kıpırdanmalarına neden olur.

İnsanların fiil ve hareketlerinin kendilerine mal edilmesi sadece mecazi anlam taşımaktadır.

Sevap ve gazaba gelince, fiilleri cebren olduğu için ödül ve cezaları da cebren olmaktadır.

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Yani, nasıl cebir ve zorlama ile bir insan iyi veya kötü harekette bulunuyorsa, cebir ve

zorlama ile ödüllendirilmekte veya cezalandırılmaktadır. Yani, Mu'tezile'-nin halis kaderiyesine

karşı halis cebriye fikridir.

Aralarında Hüseyin En-Neccar, Beşir bin Gıyas-ül Merisi, Darar bin Amru, Hafsu'l-Ferd, Sbu

Abdullah Muham-med bin Kerrâm, Şuayıb bin Muhammed el-Harici ve Eba-diyye

mezhebinin kurucusu Abdullah bin Ebad vb.nin bulunduğu başka bir grup ise Allah'ın

insanların iyi veya kötü fiil ve amellerinin yaratıcısı olduğunu kabul ediyor, ancak aynı

zamanda, kulların bir çeşit güç ve iradeye sahip olduğunu ve bunların, onun hareketlerinde bir

rol oynadığına da inanıyor. Bu role "kesb" adını veriyorlar. Bu kesb nedeniyle insana emir ve

nehy ile ilgili talimat verilmiş ve buna göre o azaba veya sevaba layık olacaktır. İmam Ebu'l Hasan el-Eş'ari, "kesb"i kabul etmiş ve insanın bir hareket kudreti olduğunu da

ispatlamıştır, ancak bunun tersini inkâr etmiştir. Yani, kendisine göre Allah, kuluna hangi fiil

veya hareketi yaptırmak istiyorsa, o kulun hareket kabiliyetiyle gerçekleşmiş oluyor, ancak bu

kabiliyet, kudret veya güç sadece İlahî iradenin hayata geçmesinin bir aracıdır; gerçekte ise

bu güç veya yetenek, herhangi bir fiilin meydana gelmesine neden olan bir etkiye sahip

değildir.

Kadı Ebu Bekir Baklânî'nin görüşü ise bundan biraz farklıdır. Ona göre bir insanın

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

her

hareketinin iki yönü vardır. Bir yönü, iyilik ve kötülük, hayır ve serden soyutlanan hareketin

kendisidir. Bir başka yönü de itaat ve günah veya isyan ile ilgilidir. Örneğin, namaz ve oruç.

Bu ilk yönü, Yüce Allah'tan kaynaklanır, çünkü bu O'nun kudretiyle meydana gelir. İkinci

yönü ise kuldan kaynaklanır, çünkü bu yönüyle herhangi bir fiil onun güç ve yeteneğiyle

işlenir ve buna göre ödül veya cezayı hak edebilir.

üstad Ebu İshak İsfarayini ise bu görüşe karşı çıkmıştır. Ona göre fiilin kendisi ve fiilin

nitelikleri, yani iyi veya kötü oluşu, ikisi hem kul hem Allah'ın güç ve yeteneğiyle meydana

gelir.

İmam-ül Haremeyn ise bu İki görüşü de reddetmiştir. Kendisine göre Aîlahü Teala, kulu hem

kudret hem irade ile donatmıştır ve bu kudret ve İrade ile kul amaç ve hedeflerine ulaşır.

En son olarak cebir görüşünün ateşli savunucusu İmam Râzi ile karşılaşıyoruz. Kendisi,

kulun güç ve yeteneğini bir Şeyin etkilediğini kabul etmiyor. "Kesb"i, ism-i bi müsemma

olarak kabul ediyor. Allah'ın, kulların tüm fiillerinin yaratıcısı olduğunu belirtiyor ve küfr,

iman, itaat, isyan, hidayet ve dalalet hepsinin Allah tarafından kullarda yaratıldığını açıklıyor.

Kendisine göre, Allah'ın birinden küfr işlemesini isterken onun, mü'min olması mümkün

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

değildir, aynı şekilde, Allah'ın defterinde "mü'min olarak geçen birinin kâfir olmasına imkân

yoktur. Yahut birinde itaat ve sadakat istemişken onun asi veya günahkâr olması mümkün

değildir, şimdi, bütün bunların önceden kararlaştırılmış ve kulların bunların dışına

çıkmalarının kesinlikle söz konusu olmadığı halde emir ve nehyelerle ilgili öğretilerin var

oluşunun caiz ve makul herhangi bir gerekçesinin olup olmadığı sorusuna gelince; İmam Râzi

diyor ki, bu tür öğretilerin gerekçelerinin aranmaması ve Allah'a işleri için niçin ve neden gibi

soruların sorulmaması gerektiğini ifade ediyor.

Her neyse, Eş'ariler ve aynı görüşte olanlar ister "kesb"i kabul etsin veya etmesin ve hareket

kudreti üzerindeki etkiye inansın veya inanmasın, ileri sürdükleri delil ve görüşlerinin

mantıksal sonucu, salt cebirdir. Çünkü eğer Allah, kullarının yaratıcısıysa ve onların iyi veya

kötü işler yapmaları için iradesini ortaya koymuşsa, bu iki durumdan biri kesinlikle meydana

gelecektir. Yani kullarda İlâhi iradeye karşı hareket etme gücü olacak yada olmayacaktır. Bu

durumda kulun kudret ve iradesinin Allah'ın kudret ve iradesine galip gelmesi gerekmektedir

ki bu ittifakla bâtil bir görüş ve inançtır. Allah'ın kudreti karşısında kulun kudretinin etkisiz ve

Allah'ın iradesinin yanında, kulun iradesinin önemsiz ve geçersiz olması. Bundan sonra

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

"kesb" veya hareket yeteneğinin olup olmaması hiçbir anlam taşımamaktadır, jşte bu halis

cebriye veya cebirciliktir. Ve gerçekten de, cebriye ile ilgili bahis ve delilleri kabul eden bir kişi

cebirci görüşün sonuna kadar gider; arada veya ortada bir yerde durması hiç mümkün

değildir.²¹

Cebrilerin Kur'an'dan Sundukları Deliller

Çok ilginçtir, cebriler de kendi inançları lehine Kur'an-ı Kerim'den deliller sunmaktadır ve bir

değil, iki değil, kaderiyeye karşı cebriyeyi kuvvetle destekleyen yüzlerce âyeti örnek

göstermektedirler:

1) Allahü Teala'nın tüm kuvvet ve kudretlerin sahibi, her şeye kadir ve her şeyin yaratıcısı

olduğunu kanıtlayan âyetler Bu âyetlerde dünya da hiçbir şeyin Allah'ın izni olmadan

gerçekleşmediği belirtilmiştir:

"Bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu" (S-Bakara.-165)

"Sihirbazlar, Allah'ın izni olmaksızın sihir İle kimseye bir zarar veremezler."

(H-Bakara: 102)

"Haberin olsun ki, yaratmak da emir de O'na mahsustur." (Et-A'raf: 54)

"De ki: "Her şeyi yaratan Allah'tır. O, birdir. Her şeye galip ve hakimdir." (Er-Ra'd:

16)

"Halbuki, sizi de, yaptığınız şeyleri de Allah yaratmıştır." (Es-Saffât: 96)

2) Her olay hakkında Allah'ın kararının önceden verildiği ve dünyada olup bitenlerin tümünün

O'nun emriyle olduğunu gösteren âyetler

"Hiçbir dişi hamile kalmaz ve doğurmaz ki, Allah onu bilmesin. Kendisine ömür verilenin

ömrünün artması veyahut eksilmesi muhakkak bir kitapta yazılıdır." (Fatın ii)

"Kitapta İsrail oğullarına şu haberi verdik: "Siz, arzda : sad çıkaracak ve büyüklük

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

taslayıp

serkeşlik yapacağını;

(Ei-İsra: 4)

"İki ordu karşılaştığı günde size isabet eden şey, / lah'ın izniyledir." (âi-i imran: 166)

"Size yeryüzünde veya nefislerinizde herhangi bir mu: bet gelmez ki, ancak biz onu

yaratmazdan evvel bir kitap (levh-i mahfuzda) yazılmış olmasın." (E!-Hadîd: 22)

3) Cenab-i Allah'ın her şey için bir yazgı belirlediği; rızıl şeref, haysiyet, servet, rahatlık,

sıkıntı, ölüm ve hays her şeyin bu yazgıya bağlı olduğu ve bunda herhang bir değişikliğin

mümkün olmadığının ifade edildiği âyetler

"Gerçekten biz her şeyi bir takdir ile yarat

"Gökleri ve yeri yaratan O'dur. Size, kendi cinsinizden eşler yarattı....Göklerin ve yerin

anahtarı O'nundur. Dilediğinin rızkını yayar, (dilediğinkini de) kısar." (Eş-sûra: 11-12)

"Fakat O, istediği miktarı indirir." <Eş-Ş ur a: 27)

Kendilerine bir iyilik dokunsa "Allah'tan" derler; başlarına bir kötülük gelince "Bu senden"

derler; "Hepsi Allah'tandır." (En-Nisa: 78)

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiğinde bir an ne geri bırakabilirler, ne de öne

alınabilirler." (B-Â'raf:

4) Kulların iradelerinin Allah'ın iradesine tabi olduğu, kulların hiçbir yetkisi olmadığı, her şeye

Allah'ın kadir olduğu ve insanın kendi tedbirleri ve çabalarıyla Allah'ın kararlarını

değiştiremeyeceğinin vurgulandığı âyetler "Siz, ancak Allah isterse dileyebilirsiniz." (Ei-insan:

30)

"Senin elinde bir şey (yetki) yoktur." (AI-i imram 128)

"Bir şey için: "Bunu ben yarın yaparım" deme. "Ancak Alîah isterse" de." (Ei-Kehf: 23,24)

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

De ki: "Şüphesiz işin tümü Allah'ındır." (Ai-iimran: 154)

"De ki: Evlerinizde olsaydınız da üzerlerine öldürülmesi yazılmış olanlar yine katledilecekleri

yere giderler." (Ai-i İmran: 154)

"Eğer sana Allah bir zarar dokunursa, kendisinden başka onu giderici yoktur. Eğer sana bir

hayır dokunursa işte o, her şeye kadirdir. O bütün kulları üzerinde kahirdir."
(El-En'am: 17-

18)

"Sen, Allah'ın kanununda bir değişiklik bulamazsın. Allah'ın kanununda bir sapma da

bulamazsın." (Fâtın 43)

5) Hidâyet ve dalâletin ipinin Allah'ın elinde olduğu ve Allah'ın dilediğini hidâyete erdirdiği,

dilediğini de dalâlete sevkettiğini belirten âyetler

"Allah bununla birçok kişiyi saptırır ve birçok kişiyi hida erdirir." (El-Bakara: 26)

"Allah istediğini şaşırtır ve dilediğini doğru yol üstünde." (El-En'am: 39)

"Allah, hidayetini dilediği kimsenin göğsünü, İslam için açar. Dalâlete düşürmek istediğinin

kalbini de dar ve kasvetli eder." (EJ-En'am: J25)

"Siz, Allah'ın şaşırttığını hidayet etmek mi istersiniz? Allah'ın saptırdığını hidayete yol

yoktur." (En-Nisa: 88}

'Allah'ın fitneye düşmesini istediği kimseyi azaptan kurtarmak için elinde bir şey yoktur.

Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemesini murad etmedikleridir." (S-Maîde: 4i)

"Eğer biz onlara melekler indirmiş olsak, onlarla ölümler konuşsalar ve üzerlerine her

istediklerini toptasak, Allah istemedikçe iman edecek değillerdir." (Ei-En'am: ııi)

6) Allah'ın zâten tüm insanların iman etmelerini ve ihtilâf etmemelerini istemediği için böyle

olduğu, yoksa isteseydi, herkesin iman edeceği ve dîn konusunda herhangi bir mesele

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kalmayacağını ifade olunduğu ayet-i kerimeler

"Eğer Aliah dilemiş olsaydı birbirlerini öldürmezlerdi. Lâkin Allah, ne dilerse yapar."
(Ei-

Bakara: 253)

"Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzündeki kimselerin tamamı birden iman ederlerdi. Böyle olunca

sen, insanların tamamı mümin olsunlar diye zorlayacak mısın? Allah'ın izni olmadıkça hiçbir

kimsenin iman etmesi mümkün değildir." (Yunus: 99-100)

Bu hususta, pek çok kimsenin Cehenneme gitmeleri için yaratıldığının beyan edildiği âyetler

de vardır:

"Biz, cehennem için cinlerden ve insanlardan birçoklarını bıraktık." (El-A'raf: 179)

7) Allah'ın kâfir ve münafıkları iman ve iyi amelden alıkoyduğu, bu gibi insanların doğru yola

gelemeyeceği, ama aynı zamanda, emir ve nehylerle sorumlu tutuldukları ve itaatsizlik ve isyan

durumunda azapla ten dit edildikleri âyetler

"Kâfirleri azapla korkutsan da, korkutmasan da birdir; onlar iman etmezler. Allah onların

kalpleri ve kulakları üzerine mühür vurmuştur. Onların gözleri üzerinde de perde vardır,

onlara büyük azap olacaktır." (Ei-Bakara: 5-

"Onların kalplerinde hastalık vardır, Allah hastalıklarını artırsın." {El-Bakara: 10)

"Biz, Kur'an'ı iyice anlamamaları için kalplerine perde ve kulaklarına sağırılık koyduk." (El-

En'am: 25)

"Ancak Allah onların kalkmalarını beğenmedi ve dolayısıyla onları tembel hale getirdi." (Et-

Tevbe: 46)

"Biz, kalpleri üzerine mühür vururuz; böylece kulakları duymaz." (El-A'raf: 100)

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

8) Kâfirler, hangi kötü amelleri nedeniyle dünya ve âhirette azaba sokuluyorsa, onların

Allah'ın emir ve iradesiyle onlar tarafından işlendiği belirtilen âyetler
"Bir memleketi helak etmek istediğimiz zaman, onun şımarmış elebaşlarına emrederiz de,

onlar itaatten çıkarlar."

(El-İsra: 16)

"Böylece her şehir ve kasabada hilekârlık etmeleri için günahkârlarını büyük adamlar yaptık."

(El-En'am: 123)

"Amellerini kendilerine süslü gösterdik. Onlar, körler gibi hayret içinde dolaşırlar."

(En-Nemi:

4)

"Kalbine, bizi anmaktan gaflet verdiğimiz, hevesine uymuş ve işinde haddi aşmış kimselere

boyun eğme." (el

Kehf: 28)

9) Allah'ın insana şeytanları ve şer liderlerini musallat

etliği ve onların da onu kandırdığı ve aldattığının ifade edildiği âyetler

"Görmedin mi ki, biz, şeytanları kâfirler üzerine göndeririz. Onları günaha teşvik ederler."

(Meryem: 83)

"Biz, onları, insanları Cehennem'e davet eden öncüler (El-Kasas: 41)

"Biz, onlara bir takım dostlar musallat kıldık, önlerinde ve arkalarında olan şeyleri onlara

süslü gösterdiler." (Ei-Fus-silet: 25) 22

Tanrıbilimcilerin Başarısızlığı

İslâm ilahiyatçıları veya tannbilimcilerinin bu iki ekolünün ifade ve görüşlerine baktığımızda,

cebiri ve kader meselesinin halli konusunda ikisinin de başarısız olduğunu görüyoruz. Ancak

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

bu başarısızlıkların nedeni Kur'an-ı Kerim değildir. Yani, şunu diyemeyiz ki, onlar Kur'andan

hidayet almak istemiş ve bu hidayeti orada bulamamışlardır. Oysa nedeni şudur: Onlar

Kur'an-ı Kerim'den yararlanmak ve oradaki emirlere göre hareket etmek yerine felsefeye ve

derin düşüncelere dalarak, iki karşıt görüşten birini benimsediler ve kendi benimsedikleri

görüş ve inançları için deliller bulmak amacıyla Kur'an'ı taradılar, hangi âyetlerini kendilerine

uygun bulduysaîar onları tevil etmeye çalıştılar. Her iki grubun delil olarak gösterdiği âyetleri

yukarıda gördünüz. Bazı âyetler kesinlikle kaderi savunuyor ve bunlardan Cebir lehine

herhangi bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Ancak Cebriler bunları teville kalkışıyor ve

bunlara öyle anlamlar vermeye çalışıyorlar ki, akıl ve mantığa hiç uymuyor. Aynı şey

kaderciler için de geçerlidir. Kesinlikle cebir lehine olan âyetlerden kaderci anlamlar çıkarmaya

çalışıyor ve bunu yaparken bu âyetlerin salt sözcüklerine de dikkat etmiyorlar. Sonuç olarak

bu iki grubun bahislerinden ancak önceden düşünce ve inancını belirlemiş ve Kur'an'ın

sadece teyidini isteyen bir kişi tatmin olabilir. Önceden herhangi bir görüşü olmayan ve

Kur'an-ı Kerim'i inceledikten sonra bir görüş belirlemeye çalışan birine gelince, o cebriler ile

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kadercilerin bahislerinden hiç tatmin olamaz ve belki de, Kur'an'dan tamamen kopabilir. Zira

bu iki mezhebe bağılı kimseler Kuran ayetlerini ele alarak birbiriyle öyle çatışmış ve öylesine

değişik inançları savunmuştur ki, bu konulara yabancı olan sıradan bir kişi Kur'an-ı Kerim

hakkında yanılabılır ve ifadeleri ve açıklamalarında maazallah, çelişki ve ayrılık olduğu

kanısına varabilir. 23

Meselenin Tetkiki

Geçen bölümlerde anlatılanlardan şu husus açıkça ortaya çıkmıştır ki, insanın bu meseleyi

anlamak için şimdiye kadar harcadığı çabaların hepsi boşa gitmiş ve kendisi büyük bir

başarısızlığa ve yenilgiye uğramıştır. Bütün bu başarısızlıkların sadece tek bir nedeni vardır:

İnsanın, bu uçsuz bucaksız evrenin yönetimi ve akıllara durgunluk veren, muhteşem İlâhi

saltanatının kanun-u esâsi'si veya anayasasını öğrenme ve kavrama imkân ve kaynaklarından

mahrum olmasıdır. Önümüzde muazzam bir fabrika işlemektedir. Biz bu fabrikanın birer ufak

parçalarıyız ve diğer, cihaz, çark ve parçaları gibi hareket etmekteyiz. Biz sadece bunu

bilmekteyiz. Bu fabrikayı çalıştıran güçler ve çeşitli organlarını yönetenlere varmamızın

herhangi bir yolu yoktur. Ne duyularımız, ne duygularımız, ne aklımız onlara

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

ulaşabilmektedir. Duyu, duygu ve idrak ötesi gerçekleri bir yana bırakın, biz daha evrenin,

duygu ve idrak sınırlarının içinde olan pekçok Şeyi bilmemekteyiz. Duygularımız ve akıl ile

zekâmızla şimdiye kadar ne öğrenebildikse, o doğa belirtilerinin büyük okyanusunda bir

damla gibidir. Demek ki, bilgimiz ve bilgi kaynaklarımız iie bilgisizliğimiz ve bilgisizlik

nedenlerimiz arasındaki bağlantı tıpkı geçici ve kalıcı ile sonlu ve sonsu-zunki gibidir. Bu

şartlarda, bu fabrikanın iç düzenini ve için-aeKı gerçek konumumuzu anlamamız hiçbir

şekilde mümkün değildir. Biz kendi bilgi araçları ve imkânlarımızla bunu anlamamız şöyle

dursun, Allahü Teala tarafından bize anlatılmış olsaydı bile, sınırlı ve kısıtlı aklımızla

anlamını çıkamazdık.

Şimdi dikkatimizi asıl soruya çevireceğiz. Soru şuydu: Kur'an-ı Kerim'de cebir ve kader

meseline yapılan değinmelerde görünüşte bir çelişki vardır. Bazen kul kendi fiillerinden

sorumlu tutulmuş ve buna dayanılarak iyi ve kötü oluşuna karar verileceğı ve ödöl veya

cezaya layık olacağı belirtilmiştir. Bazı yerlerde ise kulun tüm hareket hak ve özgürlüğünün

Allah'a ait olduğu kaydedilmiştir. Yine bazı yerlerde, aynı fiilden hemen kul hem Allah

sorumlu tutulmuştur. Bazen kul hidayeti kabul edip dalâletten kurtulmaya öyle bir şekilde

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

çağırılmış ki, benimseme ve bırakma hakkı kendisine ait olduğu izlenimi verilmiştir. Bazan

da, hidayet ve dalâletin Allah'ın elinde olduğu, Allah'ın doğru yolu gösterdiği veya doğru

yoldan saptırdığı açıklanmıştır. Bazı ayetlerinde kulun irade sahibi olduğu açıklanmış,

bazılarında ise kulun iradesinin asıl sahibinin Allahü Teala olduğu bildirilmiştir. Yine bazı yerlerinde şer ve günahın kula ait olduğu, bazan bunları Şeytanın yaptırdığı

belirtilmiştir. Bazen, hayır ve şerr her şeyin Allah'tan olduğu. Bazen, Allah'ın izni olmaksızın

hiçbir şeyin olamayacağı açıklanmıştır. Yine bazı âyetlerinde, itaatsiz kimseler suçlanmış,

Allanın verdiği emirlere uymamak gafletinde bulunduğu kaydedilmiştir. Görüldüğü gibi, eğer

bütün bunlar birbiriyle çelişiyorsa, bu kadar tezat ve tenakuzlerin bulunduğu bir kitaba

Allah'ın Kitabı diyebilir miyiz? Ve eğer bunlarda bir farklılık bir çelişki olmadığı belirtiliyorsa,

bunlar arasında birlik ve uyum nasıl sağlanabilir? 24

Kur'an'ın Metafizik Veya Doğaüstü İşleri Belirtmekteki Asıl Amacı

Bu meseleyi ele almadan önce, şu hususu gözümüzün önünde bulundurmalıyız ki, Kur'an-ı

Azimüşşan'da sadece cebir ve kader meselesi değil, diğer bütün metafizik veya doğaüstü

konulara yapılan atıfların asıl amacı bunların içyüzünü göstermek veya İlahi sırlar üzerindeki

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

perdeyi aralamak değildir. Çünkü bu muazzam kainâtın her santiminde bulunan büyük ve

derin gerçekler ne insanın okuyabileceği bir kitaba sığabilir ne de insanların konuştuğu

herhangi bir dil böyle bir anlatımı ifade edebilir. Bu gerçeklerin anlatılması ve anlaşılması için

ezelî ve ebedî bir hayat gerekir, sayısız sayfalara ihtiyaç duyulur, ifade edilmesi için şimdiye

kadar aklın icat edemediği bir dil ve dinlemek için sessiz aklî işitme gerekir. "De ki: "Eğer Rabbimin kelimelerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, muhakkak ki,

Rabbimin kelimeleri tükenmeden denizler tükenirdi, bir o kadar daha yardımcı getirsek bile."

(Ei-Kehf: 109)

Ayrıca, bunlar açıklansaydı bile, yukarıda belirttiğimiz gibi, kendisine bahsedilen sınırlı

zihinsel güç ve yetenekle insan bunları anlamazdı. İnsan aklını sununla kıyaslayın ki, eğer

Aristo ve Pisagors zamanında bir kişi 20. yüzyılda hepimizin bildiği ve tanık olduğu telefon,

sinema, radyo ve u-çakların ayrıntılarını açıklasaydı, bugün akılcılık ve aydınlanmanın

önderleri olarak görülen bu düşünörlere delilik yaftası yapıştınlırdı. Ve eğer bugün, bundan

bin yıl sonra ortaya çıkacak eşya ile ilgili bir açıklama yapılsa, bizim en büyük felsefeci bilim

adamı ve düşünörmüz bile bunları anlayamaz. Bilinmesi ve anlaşılmasıyla ilgili güç ve yeteneğin insanda bulunduğu eşya ve meseleler

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

işte böyledir. Yani burada fark sadece kuvve ile fiil arasındadır.

Ancak, insanda bilme ve anlama yeteneği zaten olmayan ve tasavvur bile edemediği şeylerin

ona anlatılmasının ne yararı olabilirdi? Nitekim Kur'an şöyle buyuruyor:

"Yarattıklarının önünde ve arkasında olanı (geleceklerini ve geçmişlerini) bilir.

İnsanlar O'nun

ilminden, O'nun istediğinden başkasını kavrayamazlar. Kürsüsü gökleri ve yeri alır.

Onların

korunması O'nu yormaz." (Ei -Bakara: 255)

Yani, bu gibi meselelere Kur'an-ı Kerim 'de yapılan işaretlerin amacı gerçeği anlatmak değil,

insanların ahlâkî ve amelî menfaatlarıyla ilgili gaye ve hedeflere yardımcı olmaktır.

Gerçi,

bazı yerlerde ve zamanlarda, bunlarla, gerçeği görebilen gözler ve yüksek ruhanî basirete

sahip olanlara biraz bilgi de bağışlanır ve bazı yerlerde ise bazı işaretler vardır ki biraz kafa

yorma ve doğru düşünce ile bunların anlaşılması mümkündür. 25

Kaza Ve Kader Meselesinin Anlatılmasının Amacı

Bundan anlaşılıyor ki, Kelamüallah'ta kaza ve kader meselesine yapılan işaretlerin asıl amacı

bize, zaten bizde anlama yeteneği ve gücü bulunmayan şeyleri bize anlatmak değildir. Asıl

amaçlanan sadece şudur: İnsanda inanç, tevazu, Allah'a tevekkül, sabır, direnç, kararlılık ve

dünyevi güçlere karşı cesaret ve korkusuzluk gibi meziyetlerin yaratılması onun umutsuzluk,

karamsarlık, korku, haset, rekabet ve hırs gibi duygulardan uzaklaşabilmesi için güçlü bir

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kişilige ve ahlâka sahip olması ve bu kişiliği ve güze! ahlâkı sayesinde hak, doğruluk ve

dürüstlük çizgisinden ayrılmaması, bu erdemlerin benimsenmesi için diğer kimselere davet ve

tebliğde bulunması, bu amaç uğruna en zor engelleri aşmaya çalışması, her türlü sıkıntılara

göğüs germesi ve her türlü zorluk ve sınavlardan başarıyla geçmesi, Allah'tan başka kimseden

zarar geleceğine inanmaması, kimseden zerre kadar bir yarar ummaması, imkânsızlıklar ve

zorluklarda umudunu yitirmemesi, sahip olduğu mal ve mülke ve imkânlarla gereğinden fazla

güvenmemesi, hayatın çeşitli dö-nemeçlerindeki başarısızlıklarından dolayı düş kırıklığına

uğramaması ve başarılarından dolayı böbürlenmemesi ve baş1 kaldırmamasıdır. Örneğin,

aşağıdaki ayetlerde bu asıl amaç açıkça dile getirilmiştir:

"Bazı insanlar vardır ki, Allah'a eş ve ortak ediniz, onları Allah'ı sevdikleri gibi severler. İman

edenler, Allah için daha çok sevgi beslerler. Bütün kuvvet ve kudretin Allah'ta olduğunu,

azabının çok şiddetli bulunduğunu anlayıp gördükleri zaman nefislerine zulmedenleri

görsen.1' (Ei-Bakara: 165)

"Ey insanlar, siz Allah'a muhtaç olanlarsınız. Allah ise Gani ve bizzatihi hamde lâyıktır."

(Fâtır: 15)

"Rabbinin adını an. Bütün varlığıyla ona yönel. O, Maş-rıkın da Mağribin de Rabbidir.

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

O'ndan başka ilâh yoktur. Öyleyse yalnız O'nu kendine vekil edin." (Ei-Müzzemmü: 8-9)

"Bilmez misin ki, göklerin ve yerin sahibi Allah'tır. Sizin için Allah'tan başka dost ve yardımcı

yoktur." (El-Bakara: 107)

"Eğer Allah size yardım edecek olursa size galip gelecek yoktur. Eğer sizi mağlup ve yardımsız bırakırsa O'ndan başka size kim yardım edebilir? Mü'minler Allah'a tevekkül

etsinler." (Al-İmran: 160)

"De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım, Sen istediğine mülkü verirsın, istediğinden de

alırsın. Dilediğini aziz ve dilediğini zelil eylersin. Hayır senin elindedir. Sen her şeye

kaadİrSİn." (Âl-i İmran: 26)

"De ki: "Lütuf ve inayet Allah'ın elindedir. İstedisine verir. Allah'ın lutfu boldur ve O, her şeyi

bilicidir." Rahmeti ile istediğine imtiyaz verir. Allah, büyük fazl sahibidir." (Ai-i imran: 73-74)

"Göklerin ve yerin anahtarı O'nundur. Dilediğinin rızkını bolca verir, dilediğinin rızkını ölçülü

olarak verir. O her şeyi bilendir." (Eş-Şura: 12)

"Allah, rızık hususunda sizin bir kısmınızı bir kısmınıza ÜStÜn kildi." (En-Nahl:71)

"Eğer, Allah sana bir zarar isabet ettirirse onu O'ndan başka giderici yoktur. Eğer sana bir

hayır da dilerse, O'nun fazlını geri çeviren bulunmaz. Allah, ihsan ve fazlını kullarından

dilediğine nasib eder. Allah Gafurdur, Rahimdir." (Yunus:

"Sihirbazlar, Allah'ın izni olmaksızın sihir ile kimseye bir zarar veremezler." (Ei-Bakara: 102)

"De ki: "Bize, ancak Allah'ın yazdığı isabet eder. O, bizim mevlâmızdır. Mü'minler Allah'a

tevekkül etsinler."

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

"Bir kimseye Allah'ın izni olmadıkça ölüm yoktur. Bu, va'desiyle yazılmış bir yazıdır." (â-i

İmran: 145)

"Onlar sana açıklamadıkları şeyi nefislerinde (içlerinde) gizlerler. Eğer bize bu işte bir şey

olsaydı burada öldürül-mezdik derler. De ki: "Eğer siz evlerinizde kalmış olsaydınız,

üzerlerine öldürülme yazılmış olanlarınız öldürölüp, düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp

giderlerdi." (Â!-i imran: 154) O halde, Kur'an-ı Kerim'de kadere iman etmekle ilgili olarak yer

alan öğretinin asıl amacı, insanın dünyada hiçbir gücün kâr veya zarar verme yetkisine sahip

olmamasına inanmasını, sadece Allah'ı fail, etkin, kâr veya zarar verici olarak kabul etmesini,

bütün işlerinde sadece O'na güvenmesini, mahlûkata karşı rezil-ü rüsva olmamasını ve eğer

rahata ve refaha kavuşmuşsa, bundan dolayı böbürlenmemesini, kibir ve bencilliği kendi

nefsine yerleştirmemesini ve Allah'ın dünyasında isyan ve tuğyan etmemesini sağlamaktır, işte

bu husus, Hadîd Sûresinde şöyle dile getirilmiştir:

"Size yeryüzünde veya nefislerinizde herhangi bir musibet gelmez ki, ancak biz onu

yaratmazdan evvel bir kitapta (!evh-i mahfuz) yazılmış olmasın. Bu da Allah'a göre kolaydır.

Bunun, önceden mukadder ve yazılı olduğunu bilip elinizden çıkan şeylerden dolayı

üzölmemeniz ve elinize geçen ile de sevinip şımarmamanız için (size beyan eyledik). Allah,

dünya nimeti ile böbürlenene kibirliyi sevmez." {Ei-Hadîd: 22-23) 26

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Pratik Hayatta Kader İnancının Yararları

Hazreti Peygamber (a.s.) Müslümanların hayatlarının tüm işlerinde bu ruhu yaratmaya

çalışıyordu; zira bu ahlâk ve fazileti derinden etkiler. Eğer insanların yüreklerinde bu fikir iyice

kök salarsa, birçok büyük siyasi ve sosyal sorunlar kendiliğinden çözümlenir, hatta doğmaz

bile. Örneğin, şu iki hadise bakın:

Hz. Ebu Hüreyre'nin bir rivayetine göre Resulullah şöyle buyurmuştur:

Bir kadın için, temettülerinde ve nazlarında başka birisi ortak olmasın ve nızık kasesi sadece

kendisine kalsın gibi bir düşünce ile diğer kardeşi, yani kumasının boşanma talebinde

bulunması helâl değildir. Çünkü o zaten mukadder olanı alacaktır."²⁷

Diğer hadis-i şerif Ebu Said el-Hudri (r.a.) tarafından rivayet edilmiştir.

Buna göre bir gazvede Müslümanların eline birçok cariye geçti. Müslümanlar onlarla temettü

etti (onlardan yararlandı, onlarla yattı), ama çocuk olmasın diye "azl"²⁸ eyledi. Sonra herkes

Resulullah 'tan bunun hükmünü sordu. Resu-lullah olayı öğrendikten sonra, "Siz gerçekten

böyle mi yapıyorsunuz?" diye sordu.

Aynı soruyu üç kez tekrarladı. Daha sonra şöyle buyurdu:

"Kıyamet gününe kadar doğacak olan çocuklar zaten doğacaktır."

Bu iki hadiste işaret edilen ilkeleri yayarak kendi yaşantımızla ilgili konularda uygulamaya

başlarsak, dünyanın huzur ve sükûnunu bozan ekonomik çekişme ve mücadele düşünün ne

kadar çabuk sona erecektir? Böyle bir durumda ne kimse kendi rızkının başkası tarafından

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

gasp edildiğini düşünecek, ne kendi rızkını korumak için mücadele edecek, ne sermayeci ve

işçi sorunu ortaya çıkacak ve nede çiftçi-toprak ağası kavgası çıkacak, ne Kruger ve Besil

Zuharov ve ne de Lenin ve Stalin ortaya çıkacaktır. Ne ekonomik ve sosyal zorlukların halli

İçin kürtaj veya aile planlamasına başvurulacak, ne de Allah'ın düzeninde reform yapılmaya

çalışılacaktır.

Bu ve buna benzer sayısız ahlâki ve pratik yararlar İslâm'ın kaza ve kader öğretilerinden

sağlanır ve zâten bu yararların elde edilmesi amaç edinilmişti. Ama talihsizliğimize bakın ki,

biz bunun pratik ve ahlâkî yönünü göz ardı edip bütün dikkatlerimizi felsefî yönüne çevirdik

ve kafa yapımıza ve keyfimize göre halkın dilinden doğan felsefî meseleleri Allah'ın ve

Resulünün kelâmıyla çözümlemeye başladık. Oysa ne Kur'an-ı Kerim bize doğaötesi öğretiler

için indirilmişti ne de Hz. Muhammed'in (a.s.) bi'setinin gayesi onun bir felsefe profesörü gibi

davranmasıydı. Ayrıca, Allah ve Resulü hiç bir zaman kendi yaşantılarımızın amelî işlerini

bir yana bırakıp din ve dünyaya hiçbir yaran olmayan bu doğaötesi veya metafizik sorunlarla

uğraşmamızdan hoşlanmamıştı, 29

Çelişkinin Analizi

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Bu temel ilkeyi gözünüzün önünde bulundurarak gelin şimdi şu soruyu cevaplamaya çalışalım

Kur'an-ı Kerimin asıl kader meselesinden bahsetmeden önce diğer konularla da, bu konuyla

ilgili olarak yaptığı bazı işaretler ve tesbitlerde gerçekten çelişkiler var mıdır? Eğer bir şeyin çeşitli nedenlere bağlı olduğu söyleniyorsa, çelişki, ancak sadece tek bir nedeni

gösterildiği zaman söz konusu olur. Eğer o şeyin gerçekten çeşitli nedenleri ve gerekçeleri

varsa, onu bazen bir nedene bazen de başka bir nedene bağlamak çelişki doğurmaz. Şimdi,

meselâ, diyelim ki, biz bazen bir kâğıt parçasının suyla ıslandığını, bazen ateşle ve bazende

toprakla ıslandığını söylüyoruz; böyle bir durumda ifademiz çelişkili olur. Çünkü bir kâğıdın

ıslanmasının sadece bir tek nedeni olabilir. Ama diyelim ki, biz bir ülkenin zaptedilmesinden

bahsediyoruz. O zaman biz diyebiliriz ki, o ülkeyi filanca kral fethetti yahut falan general veya

komutan fethetti; aynı zamanda, o ülkenin fethini ilgili orduya, devlete ve hatta ordudaki her

askere mâl edebiliriz. Şimdi bu değişik ifadeler için tenakuz veya çelişki hükmü verilmez, zira

fetih olayı bu nedenlerden hepsine veya tek birine bağlanabilir.

Sonra eğer bir şeyde değişik illet veya nedenlerin etkileri öylesine birbirine karışmış ise,

muhatabın aklı o nedenlerin her birinin etkisini ayrı ayrı belirleyemez veyahut böyle bir analiz

veya hesabı anlayamazsa bu durumda mütekellim (konuşan) için en iyi yol genel

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

olarak onu

her nedene bağlamak olacaktır ve eğer muhatap herhangi bir yanlış anlama nedeniyle o şeyi

sadece bir illete veya nedene bağlıyorsa, onu düzeltecektir örneğin, bu fetih olayını ele alalım.

Bunda kral, başkomutan, ordu, devlet ve bireysel olarak her askerin güçleri bir araya gelmiştir, ama bunlar birbirine öylesine karışmıştır ki, biz herhangi bir analiz, hesap veya

değerlendirme ile bu olayda her birinin ne kadar payı olduğunu sap-tayamayız. Dolayısıyla,

en doğrusu, bu olayı genelde hepsine mal etmek ve eğer bir kişi bunu sadece tek bir unsura

maletmeye çalışıyorsa, onun bu hareketini düzeltmek ve yalanlamak olacaktır. Aynı durum insanın fiilleri için de geçerlidir. Bir insandan sadır olan her fiilin çeşitli nedenleri

olur ve bunun ortaya çıkması veya gerçekleşmesinde her nedenin bir payı olur. Örneğin, şu

anda ben bir şeyler yazıyorum. Benim bu yazma fiilimin analiz edilmesi halinde bunda bir dizi

nedenlerin bulunduğu görülecektir, örneğin, yazmak için benim iradem ve özgürlüğüm, bu

iradeye göre zihnim ve bedenimin tüm güçlerinin çalışması ve sınırsız ve hesapsız olan dış

aüçlerin, ki bunların bir çoğunu ben de bilmiyorum, bana yardımcı olmaları. Sonra bu nedenleri ayrı ayrı analiz edin. Şu anda bu fiilimin yardımcısı olan bu sayısız dış

güçlerden hiçbirini ne ben yarattım ne sağladım ve ne de onları bana yardımcı olmaları için

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

mecbur kılacak gücüm vardır. Bunları yaratan Yüce Allah'tır ve onları öyle sağlamıştır ki,

ben yazmaya niyetlendiğim zaman bütün bu güçler bana yardım etmeye başlar ve bana

yardımcı olmadıkları zaman da ben bir şey yazamam.

Aynı şekilde kendime baktığım ve kendimi incelediğim zaman da şu gerçekleri, görüyorum:

Benim varolmam, benim yaşamam, benim "ahsen-i takvim" üzerinde olmam, yazma işine

katılan bedenimin organlarının sapasağlam olmaları, bende bu fiili yapmam için kullandığım

doğal güçlerin bulunması ve kafamda hafıza, tefekkür, ilim ve diğer bazı özelliklerin

bulunması, bunların hiçbirisi ne ustalığımın bir sonucudur ne de yetkilerimin içindedir, Bunların hepsini Allahü Teala öyle yaratmıştır ki, ben yazmaya kalkışınca bütün bu şeyler

bana yardımcı olur ve eğer bunlardan herhangi bir şey bana yardımcı olmazsa ben yazma

işlerinde başarılı olamam.

Benim beğeni, irade ve yetkime gelince, bunun gerçekten ne olduğunu da bilmiyorum. Benim

önce sadece bazı dış etkenler ve bazı iç etkenlerle yazma isteğim doğuyor. Sonra, bunu

kayda geçirip geçirmeyeceğirni düşünüyorum. Sonra iki yönünü ölçtükten sonra yazma

seçimini yapıyorum. Yazma işi kuvveden fiile geçerken organlarımı hareketlendiriyorum.

Kısacası, yazma isteğimden başlayarak fiilen yazmaya başladığım an arasında geçen hiçbir

şeyin yaratıcısı ben değilim. Hatta ben istek ve fiile başlama arasında kaç adet iç

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

gücün

bulunduğunu ve bu işte onların ne kadar paylan olduğunu da bilmiyorum. Ancak vicdanen

kendimde şu hususu buluyorum ki, istek ile fiile başlama arasında benim fiili gerçekleştirme

veya o fiili terketme arasında bir şeyi özgürce benimseyeceğim bir nokta kesinlikle vardır. Ve

ben bir yönünü özgürce benimsedikten sonra kendimde, benimsediğim işe göre kendi iç

imkânlarımı ve kaynaklarını ve dış nedenlerini kullanma gücünü hissediyorum. Ben bu yetki

ve irade özgürlüğümü herhangi bir delile ispatıyayamam. Ancak hiçbir delil benim veya

herhangi bir insanın zihninden bu vicdanî duyguyu silemez, hatta aşırı cebirci olan kendi

felsefi görüşü nedeniyle bunu ne kadar inkâr ederse etsin, bir kişinin vicdanı bile bu duygudan

yoksun değildir.

Bu bahsimizden anlaşılıyor ki, yazma fiilinde yer alan neden ve etkenler üç ayrı noktada

toplanabilir:

1) Benim yazmaya niyetlenmemden önce oluşmaları gerekli olan iç ve dış nedenler dizisi.

2) Yazma kararını vermemle ilgili iradem.

3) Yazma fiilimin gerçekleşmesini mümkün kılan iç ve dış nedenler dizisi.

Bu üç dizi ile ilgili olarak yukarıda belirttiğimiz gibi, birinci ve üçüncü dizide yer alan nedenleri

Ailahü Teala sağlamıştır ve bunlardan hiçbiri üzerinde tasarrufum yoktur. Bu 'açıdan, benim

yazma fiilim, bu hususta "inayetine" nail olduğum Allah'a malolacaktır. Ortadaki

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

zincir

halkasına gelince, bu bana malolacaktır, çünkü ben bir çeşit özgür irade ve yetkimi kullandım

ve bir açıdan da, Allah'a malolacaktır, çünkü O kendi belirlediği sınırların içinde bende irade

gücü yarattı ve benim özgürce yetkimi kullanmama imkân verdi.

Kendi başına bir hareketten başka bir şey olmayan mücerret veya soyut bir fiilin özü budur.

Ancak insan fiilleri bazı izafî ve itibarî yönleriyle kendi içlerinde iki yöne sahiptir. Biri hayır ve

diğeri şer yönü. Soyut fiile ne hayır ne de şer damgası vurulabilir. Ancak insanın niyeti onu

iyi de yapabilir, kötü de. Örneğin, ben yolda yürürken bir altın sikke buluyorum ve alıyorum.

Benim onu almam salt bir harekettir ve bu iyilik veya kötülükten yoksundur. Ama bunu

kaldırırken niyetim, başka birinin malından haksız kazanç sağlamak ise bu serdir ve eğer

niyetim, sahibini bulup ona geri vermek ise bu hayırdır. İlk durumda niyetime başka bir gücün

tahriki de katılmıştır ki buna "şeytan" adı verilebilir. Benim bu fiilim üç nedene bağlanabilir:

(1) Allah'a, (2) Şeytana ve (3) Kendime. İkinci durumda bu fiil iki nedene bağlanabilir: (1)

Allah'a, (2) Kendime.

Bu gösteriyor ki, biz her insanî hareketi iki veya üç illete bağlayabiliriz, ama bu harekette bu

illetlerin etkilerinin hangi oranda olduğunu biz hiçbir şekilde anlayamayız, özellikle, bu hesap

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

bu bakımdan daha da karışık hale gelir: Bu etkilerin oranı tüm insanların fiillerinde aynı değil,

aksine her insanın fiilinde farklıdır. Zira her insanın içinde onun özgür yetkisi ve

çaresizliklerinin oranları değişik olur. Bazıları Allah'tan müthiş bir fark etme gücü, daha doğru

karar yeteneği, melekliğe doğru daha çok meyil ve şeytanî vesveselere karşı daha çok

dirençle verilmiş ve bazılarında bu özellikler daha az miktardadır. Her insanda değişik oranda

olan bu çok ve az özellikler, fiillerindeki kişisel sorumluluğun az veya çok olmasına neden

olur. Böyle bir durumda fiillerde, genellikle tüm insanî fiillerde insan, Allah ve Şeytanın

etkilerinin aynı oranda olduğunu söylemek mümkün değildir.

O halde, yukarıda işaret edildiği gibi, insanî fiillerin bu nedenlere bağlı olduğunu söylemenin

en iyi şekli, onları aynı zamanda genellikle tüm nedenlere bağlamak yahut, bazen birine

bazende diğerine bağlamaktan başka bir çare yoktur ve eğer bir kişi yanlışlıkla onları sadece

bir nedene bağlayıp diğer nedenleri görmezlikten geliyorsa, düzeltilmeli ve lanlanmadır.

İşte tam bu yöntem Kur'an-ı Kerim tarafından benimsenmiştir. Eğer siz Kur'an-i Kerim'de

cebiri ve kader meşesi-yesine yapılan atıfları incellerseniz, onları şu başlıklar altında

toplayabilirsiniz: 30

1) Tüm İşlerin Allah-Ü Teala'ya Bağlanması

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

"Onlara bir iyilik dokunsa: "Bu, Allah katındandır" derler. Şayet onlara bir fenalık dokunsa:

"Bu senin yüzünden-^ dir" derler. De ki: "Hepsi Allah tarafındandır." (Nisa: 78)

"Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa kendisinden başka onu giderici yoktur. Eğer sana bir

hayır dokundurursa işte o, her şeye kadirdir." (H-En'am: 17)

"Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidayete erdirir. O, her şeye galiptir, hükmünde hikmet

sahibidir."(İbrahim: 4)

"Hiçbir dişi hamile kalmaz ve doğurmaz ki, Allah onu bilmesin. Kendisine Ömür verilenin

ömrünün artması veyahut eksiltilmesi muhakkak bir kitaba yazılıdır." (Fâtır: 11)

"Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Dilediğinin rızkını yayar (dilediğinkini de) kısar. O

her şeyi bilendir." (Eş-Şura: 12)

"Eğer Allah, kullarına rızkını bollaştırsaydı yeryüzünde azıp taşkınlık ederlerdi. Fakat O,

istediği miktarı indirir. Şüphesiz O, kullarının bütün hallerinden haberdardır. Her şeyi

görendir." (Eş-Şura:27) 31

2) İyi Fiilin, Kula Bağlanması

"Doğrusu, hiç bir günahkâr, diğerinin günahını yüklenmez. İnsan için, ancak çalıştığı vardır."

(En-Necm: 38-39)

"Allah bir kişiyi ancak gücünün yettiği kadarı ile mükellef kılar. Herkesin kazandığı lehine,

yaptığı (kötülük) kendi aleyhinedir." (Ei-Bakara: 286)

"İşte bu (ayetler) birer öğüttür. Artık isteyen, Rabbine bir yol tutar." (El-Muzemmil: 19) 32

3) İyi Fiilin Kula Bağlanması

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

"İman edip amel-i salih işleyenlere mükafatlan tastamam verilir. Allah zalimleri sevmez.1' (âi-i

İmran: 57)

"Sen yine deT Kendisini görmeden Allah'tan korkan ve namaz kılanları ikaz etmeye devam et.

Kim temizliği seçiyorsa kendisi için seçiyor. Her şey Allah'a dönücüdür." (Fatır:i8)

"Doğrusu, doğruluğu getiren ve doğruluğu kabul eden-İlr takvaya erenlerdir."

(Ez-Zümer: 33)

Rabbimiz AllahV deyip de sonra bunda doğruluğa 33

4) Kötü Fiilin Allah'a Bağlanması

"Siz, Allah'ın şaşırttığını hidayet etmek mi istersiniz? Allah'ın saptırdığını hidayete yol

yoktur." (En-Nisa: 88)

"Allah'ın fitneye düşmesini istediği kimseyi azaptan kurtarmak için elinde bir şey yoktur.

Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemesini murad etmedikleridir." (B-Maide: 4i)

"Allah dalâlete düşürmek istediğinin kalbini de öyle dar ve kasvetli eder ki, iman ona göğ

çıkma kadar zor gelir. İşte böylece iman etmeyenleri Allah, murdar azap ile azaplandır."

(El-En'am: 125)

"Onu anlamamaları için kalpleri üzerine örtü koyar ve kulaklarına ağırlık veririz.

Kur'an'da tek

(eşsiz) olarak Rabbini andığın vakit senden nefretle arkalarına dönüp giderler." (El-İsra: 46)

34

5) Kötü Fiilin Şeytan'a Bağlanması

"Şeytan sizi fakirlikle korkutuyor ve size çirkin hayasızlığı ediyor" (Bakara: 268) emrediyor." (Bakara: 268)

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

"Şeytan onlara yaptıklarını süslemiştir. Böylece onları (doğru) yoldan alıkoymuştur."
(Nemi:

24) 35

6) Kötü Fiilin Kullara Maledilmesi

"Sana isabet eden her kötülük kendindendir."(En-Nisa: 79)

"Hakkı tanımayanları azapla korkutsan da, korkutmazsan da birdir. Onlar iman etmezler."

(El-Bakara: 6)

"İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, Onlar cehennemliktir, onlar orada ebedi

kalırlar," (Bakara: 39)

"Semûd kavmine gelince: Onlara da, doğru yolu gösterdik. Onlar körlüğü hidayete tercih

ettiler. Amellerinin cezası olarak onları şiddetli sayha yakalayıp helak etti." (Fussilet:

"Ey kâfirler! Bugün özür dilemeyin. Muhakkak siz yaptığınız şeylerin cezasını çekeceksiniz."

(Et-Tahrîm: 7)

"Hayır, öyle değil. Bilakis, siz yetime ikram etmezsiniz. Fakirleri doyurmak için birbirinizi

teşvik ve terğib etmezsiniz." (El-Fecr: 17-18)

"Kim de bir zerre ağırlığınca şerr işlerse onu (cezasını) görür." (Ez-Züâi: 8) 36

7) Hayrın Başlangıcı İnsandan Ve Tamamlanması Allah'tandır

"De ki: "Şüphesiz, Allah dilediğini dalâlete düşürür, gönlünü kendine çevirdiklerini dedoğru

yola iletir."(Er-RaTd: 27) 37

8) Şerrin başlangıcı insandan, tamamlanması da Allah'tandır

"Kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra Peygambere meşakkat veren ve Müslümanların

yolundan başka yola giden kimseye sevdiğini (döndüğü sapıklığı) veririz." (En-Nisa

115) 38

9) İnsanın Kendi Günahının Sorumluluğunu Allah'a Yükleyip Kurtulmaya Çalışırken

Yalanlanmıştı

"Eğer Rahman dileyseydi, onlara (meleklerle) tapmazdık" dediler. Onların bu konuda hiçbir

bilgisi yok. Onlar yalan söylüyorlar" (Ez-Zuhruf: 20)

"Müşrikler fena bir iş işlediklerinde: "Babalarımızı bunun üzerinde bulduk. Allah, bizi bununla

emretti" derler. De ki: "Allah hiç bir zaman kötülüğü emretmez. Allah üzerine bilmediğiniz şeyi

mi söylüyorsunuz?" (H-A'raf: 28) 39

10) Ve Ne Zaman Ki İnsan Her Şeyi Kendine Mal Etmeye Çalıştı Ve "Takdir-İ İlâhî'yi İnkâr

Etti, O Zaman Da Yalanlandı

"Ve eğer bize bu işte bir şey olsaydı burada (savaş alanında) Öldürümezdik" derler. De

ki:"Eğer siz evlerinizde kalmış olsaydınız bile ölecekleri yazılmış olanlar, öldürülüp, düşecekleri yerlere kendiliklerinden çıkıp giderlerdi." (ai-i imran: 154) 40

Gerçeğin Üzerindeki Örtünün Kaldırılması

Yukarıdaki bahis, Kur'an-ı Kerim de Cebir ve Kader meselesiyle ilgili olarak çeşitli vesilelerle

yapılan işaretlerde aslında bir çelişki veya tutarsızlığın olmadığını ortaya koymaktadır.

Ancak şu husus henüz açıklık kazanmamıştır: Mah-lûkatlar âleminde insan belli bir

ayıracalığa mı sahiptir ki, bir yandan, tüm varlıklar gibi Allah'a bağlıdır, İlâhi kanunlara esirdir

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

ve çaresizdir ve diğer yandan, kendi fiilleri bakımından özgürdür, kendi yaptıklarından

sorumludur, kendi hareket ve davranışlarından dolayı hesap vermek zorundadır ve ceza veya

ödüle layıktır? Ayrıca, eğer insanın hali buysa ve hayatı cebir ve özgürlüklerin birbiriyle

acayip bir karışıklık içinde ise adaletin sağlanması mümkün müdür? Bu nasıl bir düzendir?

Zira gerçek adaleti sağlamak ve ceza veya ödülle ilgili karar vermek, insanın kendi fiilleri için

ne kadar sorumlu olduğunun tesbitini yapabilmek araştırılmadan mümkün değildir.

Sorumluluk belirlenmeden bir insanın fiillerinde özgür iradesinin ve yetkisinin payının ne

kadar olduğu saptanamaz. İşte bu meseleyi tetkik ederken Kur'an-ı Kerim'e baktığımızda

bunun öylesine doyurucu cevabını buluruz ki, dünyanın hiçbir kitabında veya insan fen ve

biliminde bulmak mümkün değildir. 41

Mahlûkat Veya Yaratıklarda İnsanın Seçkin Konumu

Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz ki, insanın doğuşundan önce dünyada var olan yaratıkların

ne kadar çeşidi varsa, onların hepsi kendi doğaları açısından itaatkârdı.⁸ Onlara yetki ve

irade gücü hiç verilmemişti. Onların işi, sadece kendilerine verilen görevi bir yasa ve düzen

çerçevesinde zerre kadar itaatsizlik etmeden yerine getirmektir. Bu yaratıkların en üstünü

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

meleklerdi ki, haklarındaki İlahi buyruk şöyledir:

"Onlar, Allah'ın kendilerine emrettiği şeye karşı isyan etmezler. Kendilerine emrolunan şeyi

yaparlar." (Et-Tahrim: 6)

Aynı şey, uzaydaki muhteşem varlıklar ve cisimler için de geçerliydi:

"Güneş kendi karargâhında yürür. Bu, gâlib, kadir ve alîm olan Allah'ın takdiridir. Aya da

menziller takdir ettik. Nihayet o bunlardan geçerek kuru hurma dalı gibi olur. Güneş aya

yetişemez. Gece de gündüzü geçemez. Hepsi birer felekte yüzerler." (Yasin: 38-40)

Bu kuraldan, burada bahsedilmeyen sadece cinler müstesnadır. Kur'an'-dan Öğrendiğimize

göre cinlerin yaşantılarında da cebir ve ihtiyar birbirine tanışmış durumdadır ve amellerinin bir

bölümünde özgür ve sorumludurlar. Ancak, hangi özelliklerden dolayı insan yeryüzünün

halifesi seçilmişse, cinler onlara sahip değildir.

Yer ve göğün diğer yaratıkları da aynı durumda idi:

"Hepsi O'na boyun eğicidirler." (Er-Rûm: 26)

"O'na ibadetten asla kibirlenip usanmazlar. Gece ve gündüz teşbih ederek bundan

usanmazlar." (Ei-Enbiyâ: 19-20)

Sonra Cenab-ı Hak yarattığı mahlukâtta birine o zamana kadar kimseye vermediği emaneti

vermek istedi. Ve gökler ve yerin mahlukâtta her birine o emaneti sundu, ama hepsi bir

ağızla bu hususta kendi beceriksizlik ve tahammülsüzlüklerini belirterek emaneti kabul

etmeyeceğini bildirdi. Nihayet, Allahü Teala yaratıklarının en modern serisi olan insana aynı

teklifte bulundu. İnsan, başka mahlûkların kabul etmeye cesaret edemediği bu

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

emaneti hemen

kabul etti. :

"Biz emaneti göklere, yer ve dağlara arz ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Bundan

endişe ettiler. O e-maneti insan yüklendi. Çünkü o, nefsine zulüm-kâr ve çok cahildir. (Çünkü

bu kadar ağır yükün sorumluluğunu bilmez)." (EI-Ahzab: 72)

Bu emanet ne idi? Allahü Tealanın sıfat, ilim, kudret, yetki, irade ve egemenliğinin yansıması

ki o zamana kadar

başka hiçbir yaratığa verilmemişti. Ne uzaydaki cisimlere, ne dağlara, ne de dünyadaki

herhangi bir mahlûka. Sadece insan kendi doğası açısından böylesine bir yansımayı kabul-

lenebilirdi. Nitekim bu yükü kabul etti ve bu nedenle, Allah'ın hilâfeti ve naipliği veya

vekâletine nail oldu:

"Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım dedi." (Bakara: 30)

Bu emaneti taşıyan yeryüzünün bu halifesini diğer yaratıklardan üstün kılan özelliği, doğası

itibarıyla itaatkâr olarak yaratılmamasıydı.⁹ Diğer bütün mahlûkat gibi küllî nizama, kanun ve

diğer İlâhî hudutlara bağlı kılınmasına rağmen ona öyle bir güç ve yetenek verilmiştir ki,

bununla, diğer yaratıkların tersine belli bir daire içinde zorunlu itaatten özgür olup boyun

eğmek veya baş kaldırma serbestisine sahiptir. Bu öyle bir farktır ki, İlâhi Kelâm üzerine kafa

yoran biri açıkça görebilir. Kur 'an-ı Kerim'de insanın dışında hiçbir yaratık göremezsiniz ki,

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kendisine itaat ve isyan, bağıllık ve itaatsizlik, Allah'ın hududuna uymak veya onları aşmak

gibi hususlara atıf yapılmış olsun ve itaat yüzünden ödüle ve itaatsizlik nedeniyle cezaya layık

olduğu belirtilmiş olsun. Sadece insan hakkında şu ifadelere yer verilmiştir:
«dil "Allah'ın koymuş olduğu sınırları çiğneyenler, zâlimlerin tâ kendileridir."
(Bakara: 229)

Bu husus çeşitli ayetlerde dile getirilmiştir: (Yunus: 99 ve En'am: 107) v.s, öü da Allahın

insanı zorla şirkten alıkoymak ve imana mecbur etmek istemediğini göstermektedir.

"Ve Rablerinin emrinden asi olarak çıktılar." (Ei-A'raf: 77)

"Rabbin dileyseydi yeryüzünde kim varsa hepsi iman İSderdİ." (Yunus: 99)

Eğer Allah dileyseydi onlar şirk koşmazdı." (En'am: 107)

"Tagût'un huzurunda muhakeme olunmayı isterler. Halbuki, onu inkâr etmekle

emrolunmuşlardı." (En-Nisa: 60}

"Onlar bize zulmetmediler. Fakat kendi nefislerine zulmettiler." (El-A'raf: 160)

"Allah ve Resulüne itaat edeni Allah, ağaçları altından akan Cennetlere koyar ki, orada ebedî

kalırlar. Bu da büyük bir zaferdir. Allah ve Resulüne asî olup sınırlarını tecavüz edeni ebedî

kalmak üzere Cehenneme sokar. Ona rezil edici azap vardır." (En-Nisa: 13-14)

Bu ve buna benzer ayetler gösteriyor ki, insanda, diğer bütün yaratıkların aksine öyle bir güç

ve yetenek vardır ki, ona göre itaat veya itaatsizlik her ikisini yapabilir ve işte bu güç ve

yeteneği yanlış ya da doğru kullanmasıyla felah veya hüsrana, ceza veya ödüle layık olur. 42

Hidâyet Ve Dalâlet

Kur'an-ı Azimüşşan bu meseleyi biraz daha açmaktadır. Diyor ki, Yüce Allah, insanın

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

doğasında iyi ile kötü arasında ayırım yapma yeteneği bulundurmaktadır:

"Ona kötülüğünü ve takvasını ilham etti" (Eş-Şems: 8) Ona gerek iyi gerekse kötü yolu

gösterdi:

"Ona iki yol gösterdik." (Ei-Beied: 10)

Sonra kendisine istediği yolu seçme yetki ve serbestisi verdi:

"İsteyen onunla Rabbine bir yol tutar." (Ei-insan: 29)

"Öyle ise dinleyen iman etsin, dinleyen inkar etsin." (Kehf:

Bir yandan insanı kandırmak ve kötü yola düşürmek için ezelî düşmanı şeytan vardır ki, ona

kötü yolu süslü olarak gösterir ve doğru yoldan sapması için teşvik eder:

"İblis: "Ey Rabbim, beni azdırdığın şeye karşılık ben de yeryüzünde onlara fenalıkları

süsleyeceğim ve hepsini azdıracam.7' (El-Hicr:39)

Ve diğer yandan insana doğru yolun, kötü yoldan daha iyi ve üstün olduğunu göstermeleri

için:

"Peygamberleri kendilerine apaçık mucizeler, sahifeler ve aydınlık kitaplarla gelmişlerdi."

(Fatm 25)

Böylece, insanın kendi içinde ve çevresinde değişik güçler ve etkenler olup, bazıları kötülüğe

bazıları da iyiliğe doğru çekmektedir. Kendisine bu güç ve etkenler arasında ayırım yapma

yeteneği verilmiştir. Kendi yolunu kendi bulması için gözler verilmiş, beğendiği yolda

yüremesini sağlayacak kuvvet ve kudrete sahip hale getirilmiştir. Kötülük yolunu seçtiği zaman

Allahu Teala, yazgısına yazılmış olan tüm doğal ve dış güç ve yetenekleri kendisine bağlı

kılar ve yolunu kolaylaştırır. Aynı şekilde, iyi yolu seçtiği zaman bu yoi da kendisine kolay

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kılınır;

"O halde, Allah yolunda mal verirse ve Allah'tan korkarak iş yaparsa ve iyiliği tasdik ederse,

biz de ona kolaylık ve rahatı müyesser kılalım. Amma, cimrilik edip kendisini müstağni

görene, ve iyiliği tekzip edene güçlüğü ve rahatsızlığı müyesser eyeriz." (Ei-Ley|: 5-10)

Doğru yoldan sapan ve sapıklığı benimseyen bir kişinin vicdanında onu doğru yola davet

etmeye devam eden İlâhi bir güç yine varolur. Ancak kendi sapkınlığında ısrar etmesi halinde

bu güç zayıflar ve dalâlet hastalığı iyice büyür:

"Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah hastalıklarını artırdı." (Bakara: 10)

Ve öyle bir vakit gelir ki, bu güç yok olur, tamamen etkisiz kalır ve o kişinin kalp, göz ve

kulakları öylesine mühürlenir ki, hak sözü anlayamaz, ışığı göremez, hak sesini dinleyemez

olur ve hidâyetin tüm yolları kendisine kapanır.

"Allah onların kalpleri ve kulakları üzerine mühür vurmuştur. Onların gözleri üzerinde de

perde vardır ve onlar için büyük bir azap vardır.1' (Bakara: 7)

Ancak bu demek değildir ki, insan kuvveti, kudreti ve özgürlüğü sınırsızdır ve kendisine

kadercilerin farzettığı bü-tün yetkiler verilmiştir. Asla. İnsana verilen yetki ve özgürlük, Yüce

Allah'ın tedbir-i külli ve tedbir-i cüzî için belirlediği kanun ve kurallara bağlıdır, çünkü bütün

bu evren ve varlıklar dünyası onlara göre işlemekte ve ayakta durmaktadır. Evrenin düzeninde

insanın gücü ve manevi, psikolojik ve bedensel güçleri için Allah'ın belirlediği

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

sınırlan kendisi

zerre kadar geçme gücüne sahip değildir. Demek ki, bu gerçek olduğu gibi duruyor:

"Gerçekten biz her şeyi bir takdirle yarattık."(Ei-Kamer: 49)

"Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir." (Et-Taiâfe 3)

"O, bütün kulları üzerinde kahirdir," (Ei-En'am: 18) 43

Adalet, Ceza Ve Ödül

İşte bu noktada gerçek adaleti sağlayanın Allah'tan başka kimsenin olmadığı da kesinleşmiş

oluyor. Çünkü, insanoğlunun yetki ve özgürlüğe sahip olduğu sınırlar Allah tarafından

belirlenmiştir ve ancak Allah, insanın amellerinde yetkisi ve özgürlüğünün payının ne

olduğunu biliyor. Allah'ın insanın yetki ve özgürlüğünü sınırladığı çerçeve veya hududun iki

türü vardır: Birincisi, genellikle tüm insanoğlu için belirlenen hudüd, ikincisi, herkes için ayrı

ayrı tayin edilen hudud. İlk tür hudud, kendi nitelikleri bakımından tüm insan ırkının yetki ve

özgürlüklerini sınırlandırır. İkinci tür hudud ise herkesin durumuna göre değişir. Bu nedenle,

bunlara göre her kişinin yaşamında yetkileri ve mecburiyetinin oranları farklıdır. İnsanın kendi

amellerinden sorumlu olması ve sorumluluğu açısından ceza veya ödül alması, herkesin kendi

fiillerinde kullandığı orana bağlıdır ve bu öyle bir şeydir ki, bunu zerre kadar eksik veya

fazlalıkla tartmak, değerlendirmek ve ölçmek dünyanın hiçbir yargıç veya hakimi için

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

mümkün değildir. Bu muhasebe, muhakeme ve değerlendirmeyi sadece Fâtır-üs Semavât ve'l

-ard yapabilir ve ancak O, kıyamet gününde mahkemesini kuracaktır. İşte bu noktaya Allah'ın

kelâmında çeşitli yerlerde işaret edilmiştir:

"O gün tartmak haktır. Terazisi ağır gelenler felah bulanlardır. Tartısı hafif gelenler de

ayetlerimize küfr ile zulmeder oldukları için kendilerine yazık edenlerdir" (Ei-A'raf: 8-9)

"Muhakkak ki, onların dönüşleri bizedir. Sonra onları hesaplarını görmek bize aittir."

(Gaşiye: 25-26)

"Bir zerre ağırlığında hayır işleyen onu (mükâfatını) görür. Kim de bir zerre ağırlığınca şer

işlerse onu (cezasını) görür." (Ez-Zilzâl: 7-8)

Kur 'an- i Kerim, cebir ve kader meselesini ancak bı| kadar aydınlatır ve bu fizik ile etik

bilimlerinde yer alan so-j runlar ile düğümleri çözümler. Metafizik veya doğaötesi so runlara

geline ki, bunlarla felsefeciler ile ilahiyatçılar uğj raşmaktadır. Yani, Allah'ın bilgisi, kudreti,

makdurâtı, irâdes ve muratları (amaçları) arasındaki ilişkiler ve O'nun eski bilgileri, ezeli

iradesi ve mutlak kudretinin yanında insanın naşı yetkili ve özgür irade sahibi olacağı gibi

sorunlar, Kuran-, Kerim bunlardan sözetmemiştir, çünkü insan bunları anla-] tamaz. 44

Cebir Ve Kader45

Kaderimiz önceden belirlenmiş midir? Başarılarımız, başarısızlıklarımız, düşmemiz,

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kalkmamız, sapmamız ve düzelmemiz, rahatımız, sıkıntımız ve dünyada karşılaştığımız

başka durumlarımızın belirlenmesi ve kararlaştırılması hiçbir payımız olmayan başka bir güç

veya güçlerin aldığı kararların sonucu mudur? Ve eğer böyle ise, biz tamamen mecbur ve

çaresiz miyiz? Biz dünyada başkalarının oynattığı kuklalar gibi miyiz? Biz daha önceden

yapılmış planın bir parçası mıyız? Ya da, herkesin rolü daha önceden belirlenmiş dünya

sahnesindeki aktörleri miyiz?

Bu sorular, herhangi bir zaman dünya ve insan konusunda kafa yoran herkesin kafasını

kurcalar. Filozof, bilim adamı, tarihçi, hukukçu, toplum, ahlâk ve dinle ilgili sorunlarla

uğraşanların yanı sıra alelade insanların da bu düğümü çözmek için beyinlerini patlatmaları

gerekir. Çünkü herkes bu noktaya gelince birden bire duruverir, daha ileriye, gidemez ve

doğru ya da yanlış tatmin edici bir cevap veya çözüm ister.

Bu sorular sadece bir "evet" veya "hayır"le cevaplamak istiyorsanız cevaplayın; belki de,

bununla tatmin olursunuz. Ancak "evet" deyin ya da "hayır", her iki durumda da sayısız

sorular ortaya çıkar ki, bunları sizin "evet" veya "hayır"ınızın cevaplaması mümkün değildir.

Eğer "evet" diyorsanız, o zaman şunu da kabul etmelisiniz ki, taş, demir, ağaç, hayvan ve

insan hiçbirinde gerçek bir fark yoktur. Hepsi gibi insan da kendisinin yapması

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

gerekeni

yapıyor ve kendisi için ne planlanmışsa ona göre hareket ediyor. Ne kendisi ne de onlar

herhangi bir özgürlük ve yetkiye sahipler. Bir arının kovan yapması ve bir insanın demiryolu

yapması arasında belki de derece farkı olabilir, ama nitelik bakımından herhangi bir fark

yoktur. Zira, onlara kovan ve demiryolu yaptıran başkasıdır. Her ikisi icat etme şerefinden

yoksundur. Bundan sonra şunu da kabul etmelisiniz ki, dünyanın diğer eşyası gibi, insan da

kendi fiillerinden sorumlu değildir. Bir insanın iyi amel işlemesi ve bir motorun iyi çalışması

aynıdır. Bir kişinin bir suç işlemesi veya rezalet çıkarması bir dikiş makinasının kötü dikiş

yapması da aynıdır. Ve durum böyle iken nasıl ki, "dürüst motor", "haylaz dikiş makinası",

"inançlı makina", "ahlaksız çark" gibi ifadeler kullanmazsınız, bir insana da dürüst, haylaz,

inançlı, hilekâr veya ahlâksız gibi sıfatlar yakıştıramazsınız. Veya bu gibi tanımlar

kullanıyorsanız (ki, bu hareketinizi de siz kendiniz yapmıyorsunuz, size yaptırılıyor), şunu

anlayın ki, bunlar boş laflardır.

Sonra mesele bununla bitmiyor. Dinimiz, ahlâkımız, yasalarımız, adli sistemimiz, polisimiz,

hapishanelerimiz ve suçlarla ilgili soruşturma yapan müesseselerimiz, okullarımız, eğitim

kurumlarımız ve ıslah yerlerimiz hepsi yararsız ve anlamsız hale gelir. Gerçi bütün bu

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

işler

yürüyecek, bunların hiçbiri kapanmayacaktır, çünkü sizin görüşünüze göre bütün bu aktörler

dünya sahnesinde kendileri için biçilen rolleri oynayacaktır. Ama gayet tabii ki, camilerde

namaz kılanlar,; tapmaktalarda putlara tapanlar, mahkemelerin yargıçları ve hırsızlık ile

haydutluk yapanların hepsi hepsi sadece birer aktör haline gelir ve ibadet yerlerinden

kumarhanelere ve hapisanelere kadar her şey büyük bir piyesin değişik perde ve aksesuarları

oluverirse, demek ki, insanın tüm dini ve ahJ lâki yaşantısı sırf bir oyun veya gösteridir.

Gecenin sessizliğinde huşu ile ibadet eden ile birinin evini soymaya çalışan ikisi de bu oyunda

kendilerine verilen rolleri oynamaktadır. İkisi arasında, rejisörün birine ibadet eden kişi ve

diğerine hırsız rolünü vermesinin dışında bir fark yoktur. Mahkememizde hakim ne kadar

ciddiyetle davaya bakıyor ve kendine göre adaleti sağlamak için ne kadar çaba harcıyorsa

harcasın, sizin görüşünüze göre onlar iddia ve savunma makamı ve sanık olup hepsi aktördür

ve zavallılar, orada sadece bir oyun oynanırken gerçekten bir mahkemenin çalıştığını ve

adaletin yerini bulacağını sanıyorlar. İşte, benim ilk sorularıma "evet" diye cevap vermenizin

sonucu budur;

Peki, şimdi bu sorularıma "hayır" cevabı mı vereceksiniz? Ama burada da bir zorluk

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

var. Bu

sorun, sadece bir "hayır" cevabıyla çözümlenecek gibi değildir. Mesele burada bitmeyecektir

ve bununla sizin birçok gerçekleri yok saymanız gerekecektir, örneğin, insanın kaderinin

önceden belirlenmediği ve kaderin bir dış gücünün kararıyla oluşmadığını söylediğiniz

zaman, herhalde olumsuz cevabınızın anlamı insanın kendi kaderini kendi belirlemesi

olmalıdır. Yani kaderinin ve kısmetinin kendi irade ve çabalarıyla oluştuğunu ima

ediyorsunuz.

Bunun üzerine ilk soru olarak, bu ifadenizde "insan"dan neyi kastettiğiniz sorusu akla gelebilir.

Bireyler mi yoksa, toplum veya ulus dediğimiz insanların büyük bir grubu mu? Yoksa, tüm

insanlık mı? Eğer demek istediğiniz her insanın kendi kaderini kendi yaptığıysa, kaderi

oluşturan şeylere bir göz atın ve söyleyin, insan bunların hangisi üzerinde tasarruf sahibidir?

Kaderin oluşturulması için ilk gereken unsurlar arasında insanın organları, zihinsel ve

bedensel güç ve yete-nekleri ve ahlâki özellikleridir. Bunların iyi ve yerinde olması,

bozulması, dengeli ve dengesiz oluşundaki azalma ve çoğalma kaderini kesin bir biçimde

etkiler. Ancak bütün bu şeyleri insan anne karnından alarak dünyaya gelir ve bugüne kadar

kendi planı, programı ve seçimiyle kendini oluşturarak dünyaya gelen tek bir kişi olmamıştır.

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Ayrıca, bir kişinin kaderinin oluşması veya bozulmasında, her insanın kendi atalarından miras

aldığı pek çok etkenler rol oynar. Sonra, hangi aile, toplum, sınıf, millet veya ülkede doğmuşsa, onların zihinsel, ahlakî, sosyal, ekonomik ve siyasal durumlarının pek çok etkileri

dünyaya adım attığı zaman onu her taraftan sanverir. Bütün bu şeyler insanın kaderinin

yapımında rol oynar. Şimdi, ırkını ve çevreyi kendi beğenisi ve seçimiyle belirleyen ve

bunlardan her birinin etkilerini ne ölçüde kabul veya reddedeceğine karar veren bir kişi var

mıdır? Aynı şekilde, insanın kaderini dünyanın birçok olayı ve rastlantıları da iyi veya kötü

şekilde etkiler. Deprem, sel, kıtlık, hava, hastalıklar, savaşlar, ekonomik çalkantılar ve

tesadüfi gelişmeler çoğu kez insanların tüm hayatlarının akışlarını değiştirir ve yaptıkları

bütün hesap ve planlarını altüsteder; oysa bu hesaplar ve planlar çok düşünülerek, taşınarak

ve büyük çabalarla kendi rahatlık ve başarıları için hazırlanır. Ve bunun tam aksine, sık sık

benzeri rastlantılar bir insanı anında öyle başarılarla ulaştırır ki, elde edilmelerinde aslında

kendi çabalarının payı çok az olur. Bunlar öyle belirgin gerçeklerdir ki, bunları inkâr etmek

için inatçılık, hatta küstahlık gerekir. O halde, insanın kendi kaderini kendisinin yaptığı nasıl

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

kabul edilebilir?

Şimdi eğer siz iddianızı değiştirip diyorsanız ki, bireyler değil, uluslar ve topluluklar kendi

kaderini kendi çizer. O zaman bu da kabul edilecek bir husus değildir, Her ulusun kaderini

oluşturan nedenler arasında ırksal özellikler, tarihi etkiler, coğrafi durumlar, doğal sorunlar ve

uluslararası ortam yer alır. Ve dünyanın hiçbir milleti bu nedenlerin dışına çıkıp kendi

kaderini istediği gibi yapma gücüne sahip değildir. Ayrıca, yeryüzü ve göklerin düzeninin

bağlı olduğu ve içine girmek söyle dursun, tam olarak bilinmesi de hiçbir ulusun gücünün

yetmediği doğa yasası, ulusların kaderlerini öyle etkiler ki, bunları hiçbir millet veya topluluk

durduramaz ve bunlardan kurtulamaz. Bu yasa geri planda işleyip durur ve bazen aniden ve

bazen aşamalı olarak işleyişinden öyle sonuçlar doğar ki, bunlar yükselmekte olan ulusları

alçaltır ve düşmekte olan milletleri yükseltir. İnsanın elinden tamamen uzakta olan nedenlerin

durumu budur. Ne var ki, görünürde insanın elinde olan nedenler de iyice incelendiğinde umut

verici bir sonuç vermez. Bir milletin kaderinin oluşması, daha doğrusu düzelmesi daha çok

uygun bir lider kadrosuna sahip olmasına, bu liderlikten yeterince yararlanması için elverişli

nitelik ve özelliklere sahip çok sayıda bireylerinin varolmasına bağlıdır. Ancak bir milletin bu

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

her iki şeyi elde etmesi için serbestçe kendi iradesi ve seçimini kullandığına ilişkin herhangi bir

kayıda ne tarihte rastlıyoruz ne de günümüzde bir örneğini görüyoruz. Bizim gördüğümüz

sadece budur: Bir ulus yükselme noktasına geldiği zaman iyi bir lider kadrosuna sahip olur ve

bu liderliğin başarılı olması için gereken nitelik ve özellikleri de kazanır. Ve aynı ulus

çökmeye başlayınca, ondaki liderlik ve takipçilik gibi iki yetenek öyle kayıp olur ki, hiçbir

sempatizanı onları geri getiremez. Milletlerin tarihindeki bu iniş ve çıkışların hangi kanuna

bağlı olduğu ve o kanunun ne olduğu hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. Şimdi, siz milletleri bırakıp bütün insan ırkıyla ilgili olarak mı hükmünüzü vereceksiniz ki, bu

kendi kaderini kendi çizer? Ama bunu söylemek daha da zordur. Nesillere ve milletlere

bölünmüş, ülkelere dağılmış, sayısız uygarlık ve kültürlerle burunmuş ve yine sayısız dil ve

lehçeler konuşan insan ırkıyla ilgili olarak eğer bir kişi, onun toplu bir iradeye sahip olduğunu,

bu iradeye göre çok düşünerek taşınarak kendi kaderini, kısmetini belirlediğini varsayıyorsa,

aslında aslında çok acayip bir varsayımda bulunduğu söylenebilir. İnsanoğlu gerçekten kendi

gelişme takvimini kendi mi hazırlamıştı? Yani, falan döneme kadar taş aletlerini kullanacağına,

fıian çağa kadar demir ve ateşi kullanmaya başlayacağına, filanca aşamaya kadar

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

İnsanî ve

hayvanî güç kullanacağına ve sonra makinelerin gücüne güveneceğine, filanca yüzyıla kadar

kompassız teknelerle yolculuk edeceğine, daha sonra, kendi yönünü belirlemek için kompas

kullanmaya başlayacağına kendi mi karar vermişti? Sonra, Afrika, Amerika, Avrupa, Asya ve

Avustralya 'daki değişik ulusların, yani kendi değişik bölgeleri için değişik kaderlerini

belirleyen de insanoğlu mudur? Gayet tabii ki, böylesine garip iddialarda bulunmayı aklı

başında bir kişi kafasından bile geçiremez.

Bundan sonra, sizin için, insanın kendi kaderini kendi belirler görüşünde kalmanızın hiçbir

imkânı bulunmuyor. Çünkü ne bireylerin her biri, ne bireylerin bir grubu, ne bir ulus, ne de

tüm insan ırkı kendi kaderinin sahibiyse, bu kaderin mülkiyeti hangi "insan"m payına

düşecektir?

Gördünüz. Size ilk önce sorduğum soruların cevabı ne sadece "evet" ne sadece "hayır"

biçiminde verilebilir. Gerçek bu ikisi arasındadır.

Bu akılalmaz evren düzenini sürdürmekte olan müthiş iradenin dışında dünyada hiçbir şey

işleyemez, işe yaramaz; hatta, işlemesi ne demek, ayakta kalamaz, yaşayamaz. Cihanşümül bir

plan var ve bu plan her şeyi ile dünyada ve uzayda işlenmektedir. Hiçbir kimsede bu planı, bu

düzeni değiştirecek, buna karşı çıkacak, bunun dışına çıkacak veya bunu etkileyecek

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

güç

yoktur.

Sahip olduğumuz tüm bilimler, bilgiler, deneyimler, gözlemler hepsi kâinatın bu saltanatında

başka kimsenin egemenliğine imkan olmadığını göstermektedir. Hangi düzenin ilke ve

kuralları gökteki büyük kürelerin bir santim bile kaidelerinden oynamasına izin vermiyor,

hangi güç dünyanın belli bir yörüngede dönmesini zorunlu kılıyor hangi hükümet rüzgâr, su,

ışık, sıcak ve soğuk üzerinde tam bir hâkimiyete sahip bulunuyor, hangi kudret insanın

doğmasından önce onun dünyada yaşamasını mümkün kılan imkânlar ve ortam hazırlamış

bulunuyor ve hangi gücün yetkileri, yaşamsal dengede en ufak bir değişiklik yapılması halinde

tüm insan ırkının bir anda helak olması mukadder kılıyorsa, işte onun altında kalarak

yaşayan insanın kendi kaderini istediği gibi yapma özgürlüğüne sahip olduğu tasavvur

edilemez. Ancak, bizi bu dünyaya getiren, bize ilim, düşünce, görüş, irade ve karar yeteneği

veren, bizde bazı yetkilere sahip olduğumuz hissini yaratan, bizde iyi ile kötüyü birbirinden

ayırma yeteneği doğuran, bizim ahlâklı ve ahlâksız fiiler arasında ayırım yapma ve dünya

işleriyle ilgili olarak belli bir tutum içine girme imkânını sağlayan gücün bütün bunları bizimle

dalga geçmek için yaptığını düşünmemiz doğru değildir.

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

Biz bu evrenin hazırlanması ve işlenmesinde büyük bir ciddiyeti görüyoruz. Hiçbir yerde

şaka, oyun veya alay görmüyoruz. O halde, gerçek, vicdanen hepimizin hissettiği husustur.

Yani, gerçekten biz burada sınırlı ölçüde bazı yetkilere sahibiz ve bu yetkilerin kullanımı

açısından biz münasip derecede özgür de sayılırız. Bu özgürlük elde edilmiş değil,

bağışlanmış bir özgürlüktür. Bunun miktarı nedir, sınırları nedir ve niteliği nedir? Bunu

belirlemek zor, hatta imkânsızdır. Ancak bunun özgürlük olduğu inkâr edilemez. Evrenin

cihanşümul planında bizim için seçilen konum, sınırlı bir ölçüde özgürce hareket eden bir

aktörün rolüdür. Bizim için burada sahip olduğumuz özgürlük, ancak bu planda uygun

görülen ve sığdıracabilecek kadar özgürlük vardır. Ve biz, ahlaki açıdan aslında bize verilmiş

olan özgürlük kadar sorumluyuz. Bizim ne kadar özgür olduğumuz ve yaptığımız işlerden ne

kadar sorumlu olduğumuz, bu her iki husus bizim bilgi alanımız dışındadır. Bunu ancak

kendi planında bize bu konuma layık gören güç bilebilir.

İşte dinimizin bu meselede benimsediği görüş budur. Dinimiz bir yandan Kaadir-i Mutlak olan

Allah'a iman etmemizi ister ve bu da demektir ki, biz ve çevremizdeki bütün her şey ve evren

Allah'a bağlıdır ve O'nun hâkimiyeti herkesi ve herşeyi kuşatmıştır. Diğer yandan, dinimiz

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

bize ahlâk kavramlarını Öğretir, iyi ile kötü arasında ayırım yapmamızı sağlar ve falanca yolu

seçtiğimizde kurtulacağımızı, filanca yolu benimsediğimizde cezalandırılacağımızı anlatır. Bu

husus, ancak bizim gerçekten kendi hayat yolumuzu seçmekte özgür olmamız halinde tutarlı

olabilir. 46

DİPNOTLAR

---

1 Kayda geçsin diye bunu açıklamakta sakınca görmüyorum ki, bu zat Çav-duri Gulam

Ahmed Pervez'di.

2 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 9-17.

3 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 19.

4 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 19-21.

5 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 21-22.

6 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 23-28.

7 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 28-29.

8 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 31-34.

9 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 34-35.

10 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 37-41.

11 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 41-42.

12 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 43-44.

13 Bu hadisi İmam Zühri, İmam Zeyn'ül-âbidin vasıtasıyla rivayet etmiştir (Tirmizi)

14 Bu hadis çeşitli biçimde Hz. Ömer, Hz. Âişe, Hz. Enes, Hz. Ebu Hureyre ve

15 Hz. Abdullah bin Ömer bin As (r.a)tan rivayet olunmuştur (Bk. Tirmizi, İbn Mâce)

16 Bu hadisi Zühri, İmam Zeyn'ül-abidin'den ve o da, Hüseyin bin Ali (r.a.) den rivayet

etmiştir. (Buharı, Nesei). Muhaddisler, Resululfah (s.a.v.)'in Hz. Ali (r.a.)'nin evinden dönmesi

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

ve bu âyeti okumasıya ilgili çeşitli açıklamalar da bulunmuştur. Ama benim bundan

anladığım, Hz. Peygamberin (a.s.) hayatın pratik sorunları konusunda kader meselesine

başvurmasından hoşlanmadığıdır.

17 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 44-46.

18 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 46.

19 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 46-47.

20 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 48-55.

21 Hristiyan ilahiyatçıları veya tannbilimcilerinin durumu da tamamen aynıdır.

Onların büyük

bir bölümü de Eş'arilerin görüşündedir. Aziz Augustine salt cebriyeden kurtulmaya çok

çabalamıştır, ancak Allah'ı Hakiki Fail ve insanı sadece nesnel bir varlık olarak kabul

etmesiyle bite salt cebircilik görüşünden kurtulamamıştır. Scotus Erigena Hristiyanlıkta

skolastik felsefenin kurucusudur. Kendisi Tanrının failü efâlû'l- ibâd (kuıların fiıllerinin faili)

olması konusunu çok abartmıştır. Ona göre Tanrı tüm evrenin ruhudur, özüdür. Tanrı hayat,

güç, ışık ve akıf olarak dünyadaki varlıklarda kendini göstermektedir. Aziz Anseim genel

Hristiyan inançlarına göre insanın doğuştan günahkâr olduğuna Tanrının Mesih şeklinde

indiğine ve insanın, günahının kefareti olduğuna inanmaktadır. Ve gayet tabii ki, bu inançta

cebirliliğin dışında başka bir şeye yer yoktur. Abelard ve Aziz Thomas (Agiuin'li) her ikisi

İlahi iradenin vücubî ve cebri olduğuna inanmaktadır. Onlara göre, Yüce Allah, kulların tüm

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

amellerinin yaratıcısıdır. Hatta Aziz Thomas, Eş'ariilerin Allah'ın her türlü eleştirisi ve sorgulamadan münezzeih olduğu görüşünü de benimsemiştir, önde gelen skolastik düşünce

savunucularından yalnız Duns Scotus, Mu'tezileler gibi kadercilik görüşünü benimsemiştir.

Ona göre insanlar, iradelerini kullanma veya kutlanmama ve fiillerini gerçekleştirme veya

gerçekleştirmeme konusunda tamamen özgür ve yetkilidir ve Tanrının kudreti insanın seçim

yapma veya yetkisini kullanma özgürlüğünü kısıtlayamaz.

Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 55-58.

22 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 59-68.

23 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 68-69.

24 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 71-72.

25 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 73-74.

26 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 74-79.

27 Buhari, "Kitab-ün Nikah, Bâb-üş Şurûtu'l letiy la tahl-i fi'n-Nikah". Hemen hemen aynı

rivayeti Beyhiki ve Ebu Kaim Isbahanî başka şekilde naklet-miştir. Allame ibn Abdul Berr

diyor kî, ilim adamlarına göre bu hadis "takdir" veya kader konusunda naklolunan hadislerin

en iyisidir. Burada kastedilen şudur: Bir koca, karısının lâfını dinleyip, rızkına ortak

olduğunu iddia ettiği kumasını boşarsa bile, hiçbir maddi yarar elde edemeyecektir. Ku-

masının boşanmasını isteyen karısı, ancak kısmetinde olan payı alacaktır. Onun için,

kocasının, diğer karısını boşaması meseleyi halletmez." Buhari: c.9, s. 219

28 Azil: Erkek hanımla birleştikten sonra uzvunu çıkarıp menisini dışarıda bo-şaltmasıdır.

Buhari: c.9, s.305.

Cebir ve Kader Problemi_Mevdudi

- 29 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 79-81.
- 30 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 81-86.
- 31 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 86-87.
- 32 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 87-88.
- 33 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 88.
- 34 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 89.
- 35 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 90.
- 36 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 90-91.
- 37 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 91.
- 38 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 92.
- 39 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 92.
- 40 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 93.
- 41 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 94.
- 42 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 95-99.
- 43 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 99-102.
- 44 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 102-103.
- 45 Tüm Hindistan Radyosunun izniyle 23 Ekim 1942'de Lahor Radyo İstasyonundan yayınlanan bir konuşma.
- 46 Mevdudi, Cebir Ve Kader Problemi, Hilal Yayınları: 105-112.